

ROMUVA

BALTŲ KULTŪROS IR RELIGIJOS LEIDINYS

Nr. 7 2024 m.

KRIVIO JAUNIAUS METAI – TILTAS TARP KARTŲ

J. VAIŠKŪNAS, JONAS TRINKŪNAS – ROMUVOS AŽUOLAS:
TARP IŠTAKŲ IR ATEITIES

APIE VACLOVĄ MIKAILIONĮ IR JO GYVENIMO SKONĮ

VILNIAUS ŠVENTARAGIO ROMUVOS VAIDILA
ŽELMIS – EUGENIJUS MARTINKUS

ROMUVOS TIKĖJIMO PAGRINDAI

VĒLINĒMS ŽODŽIAI

MISTERIJA, GYVUOJANTI PER AMŽIUS

VĒLIŲ KULTO TRADICIJA –
ŠEIMOS, GIMINĒS IR TAŪTOS SAVIMONĒ ANAPUS LAIKO RIBŲ

LAI DOTUVIŲ PAPROČIAI ŽEMAITIJOJE

RUDENINIAI DZIEDAI GUDIJOJE (BELARUSIOJE)

PROTĒVIŲ DŪMOS

ROMUVOS TIKĖJIMO PAGRINDAI

KRIVIO JAUNIAUS METAI – TILTAS TARP KARTŲ

2024-aisiais Romuva minėjo krivio Jauniaus jubiliejinius metus. Dabartinės Romuvos dvasinio judėjimo pradininkui kriviui Jauniui Jonui Trinkūnui 2024-ųjų vasario 28 d. būtų sukakę 85-eri. Visus šiuos metus Romuva rengė įvairius renginius, seminarus ir diskusijas, siekdama skleisti ir gilinti krivio Jauniaus dvasinį palikimą. Šie metai buvo puiki proga prisiminti Romuvos atgimimo kelią ir Jono Trinkūno pastangas atkuriant senuosius lietuvių papročius bei apeigas, aptarti ir vertinti mūsų protėvių dvasinio paveldo svarbą, suprasti save kaip platesnės didelės, amžiams nepavaldžios kultūros dalį.

Ta proga Romuva surengė paskaitų-skaitymų ciklą „Mes – Romuva. Krivio Jauniaus skaitymai“, skirtą senajai lietuvių pasaulėjautai ir religijai. Surengti aštuoni skaitymai įvairiuose Lietuvos vietovėse: Vilniuje, Panevėžyje, Kaune, Seredžiuje (Jurbarko r.), Kulionyse (Molėtų r.) ir Romuvos kaime Dvarčiškiuose (Švenčionių r.).

Renginiuose buvo dalijamasi Romuvos istorija, prisiminimais, pasakojama apie kalendorines ir šeimos šventes, nagrinėjamos Romuvos tikėjimo tiesos, skaitomos ištraukos iš krivio Jauniaus dienoraščių ir knygų, rodomi dokumentiniai filmai.

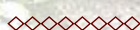
Paskaitas skaitė ir prisiminimais dalijosi Romuvos krivė Inija Trinkūnienė. Ji supažindino su Romuvoje atliekamomis jungtvių ir palaiminimo apeigomis. Vaidila Gediminas Žilys pasakojo apie mirusių išlydėjimo (laidotuvių) apeigas. Apie kalendorinių švenčių ratą ir krivių Jaunių prie Romuvos ištakų pasakojo vaidilė Nijolė Balčiūnienė. Romuvos garbės vaidila Dainius Razauskas ir vaidila Jonas Vaiškūnas dalijosi išvalgomis apie krivio Jauniaus pajautą ir Romuvos tikėjimo tiesas, etnologė Rita Balkutė pasakojo apie Žolinę – deivės Žemynos šventę.

Rugpjūčio 11–15 dienomis Švenčionių rajone netoli Sarių miestelio įsikūrusiame Dvarčiškių kaime, dar vadinamame Romuvos kaimu, vyko 36-oji Romuvos stovykla. Šiemet ji vadinosi „Išgirs_kime, ką mums kalba protėvių žemė“.

Stovykla buvo skirta susipažinti su prigimtinu lietuvių tikėjimu, išvysti ir pajausti senąsias ir šiuolaikines religinių apeigų vietas. Stovykloje naujausių tyrimų medžiaga dalinosi žinomi mokslininkai, apeigų mokė Romuvos vaidilos, koncertavo ir liaudies dainų bei sutartinių mokė folkloro atlikėjai, o senuosius amatus pristatė amatininkai. Stovyklą vainikavo Žolinės šventė.

Spalio 19-ąją Vilniuje įvyko ypatingas renginys – Krivio diena, skirta pagerbti Joną Trinkūną (krivių Jaunių) – Romuvos dvasinį vadovą ir vieną iškiliausių etninės kultūros puoselėtojų Lietuvoje. Šia proga visi buvo kviečiami dalyvauti Krivio dienos minėjime ir prisiminti žmogų, kurio veikla padėjo atgaivinti senąją lietuvių religiją bei tautines vertybes.

Renginys prasidėjo Užupyje, ant Gedimino kapo kalno, kur buvo uždegta aukuro ugnis, skambėjo giesmės ir pagerbimo žodžiai protėviams bei dievams. Ši ypatinga apeiga priminė krivio Jauniaus dvasią ir jo ryšį su Lietuvos gamta, tradicijomis bei mitologija. Po apeigų Lietuvos nacionaliniame kultūros centre vyko minėjimas, kuriame savo prisiminimais apie Joną Trinkūną dalinosi jo draugai, bendrašygiai ir Romuvos vaidilos. Tai buvo puiki proga sužinoti daugiau apie patį Krivių, suprasti jo dvasinio palikimo reikšmę šiandienai, suvokti kaip svarbu perduoti ateities kartoms vertybes, kurios leidžia išlaikyti ryšį su savo tautos šaknimis.

Kriviui Jauniui atminti skirtus renginius sumanė ir aktyviai įgyvendino vaidilos Valdo Puko vadovaujama Kauno Aukštapilio romuva, Šventaragio, Vilniaus bei kitos romuvos.

Dauguma Romuvos veiklų šiais metais buvo finansuojama pagal projektą „Susipažinkime – mes Romuva“, kuris yra MARIO programos dalis, ir yra remiamas Europos Sąjungos, bendradarbiaujant su Mažumų teisių grupe (Minority Rights Group) ir PILnet.

JONAS TRINKŪNAS – ROMUVOS AŽUOLAS: TARP IŠTAKŲ IR ATEITIES

Jonas Vaiškūnas

Prieš 10 metų 2014 sausio 20 d. mirė Lietuvos etnokultūrinio judėjimo pradininkas, etnologas, folkloristas, religijotyrininkas, iškiliausias senojo baltų tikėjimo puoselėtojas, Lietuvos Romuvos Krivis Jonas Jaunius Trinkūnas (1939–2014). Ta proga skelbiame Jono Vaiškūno rašinį, kurio pirma daisį parengta pranešimo, skaityto Krivio dieną (2019-10-19) J. Trinkūno atminimui skirtoje konferencijoje „Romuvos Ažuolas“ pagrindu, o antra dalis – pasisakymo, rengto Krivio dienos renginiui, skirtam Kriviui Jauniui atminti, (2024-10-19) pagrindu.

Romuvos Ažuolas

Šiandien prisimename lietuvių tautos dvasinio kelio tęsėją – Romuvos ažuolą Joną-Jaunių Trinkūną (1939–2014).

Amžinai žaliuojančio Romuvos ažuolo, Amžinosios Romuvos ugnies ir jos kūrėjo Krivio vaizdiniai XX amžiaus antroje pusėje ir XXI amžiaus pradžioje mums pasireiškė įsikūniję Trinkūno asmenybėje.

Neatsitiktinai, nes gimtosios kalbos išminties šaknų dėka žinome, kad vardas Trinkūnas yra vienas iš Perkūno vardų, perteikiantis ne tik Dieviškosios šviesos žybsnio – per dangų į žemę – skleidžiamą garsą ir galią, bet ir menantis Dangų su Žeme jungiančio mitinio ažuolo kūną.

Žr. „Lietuvių kalbos žodynas“ (LKŽ):

trinkūnas, -ė smob. (2) kas trinka, bilda: Cit, pamaži, trinkūneli, kad tetušis nejustų LTR.

^ **Kad taū trinkūnas (perkūnas)! Ds.**

1 trinkūtis sm. (2) NdŽ euf. perkūnas: **Raubio nēr, nuspyrē trinkutis braškutis** TDrVI165 (Klovainiai, Pakruojis r.).

Kita vertus – trinka, kaladė, blukis – rąstigalio storgalis (dažnai ažuolo), naudojamas kam pasidėti, įtvirtinti, kaip pamatas, pagrindas suteikiantis galią trenkti, kalti ir skelti ir tuo menantis paties Perkūno galios įnagio – kirvio – trenksmą.

Ir vėl LKŽ:

trinka sf. (1) K, Š, FmW

1. /.../ nupjautas rąsto galas (ppr. **pasidėti kam kapojant, kam uždėti, įtvirtinti ir pan.**): Ant trinkos padėjęs mėsa, medžius kapok J. Trinka, trinkos, ant kurių stato bačkas I. Trinka jau visiškai suskilo, nebėra ant ko malkų kapoti Žgč. Ant šitos trinkos mietus gerai tašyti Dr. Šakoms kapoti geriau aukštesnė trinka Kl. Ažuolinės trinkos geresnės už eglines Sd. **Atsiritino tokią trinką, daba ka skels, ka skels!** Sd. Padės trinką, įneš kirvį, nu i padeda tą sūrį kirsti Plt. Kirvis trinko įkirstas y Sd. Pasidėjęs ant trinkos i tašo tą

mieta Brs. Senasis uošvis, ką tik kapojęs virbus, meta kirvį, atsisėda ant trinkos ir palieka išsižiojęs I.Simon. Kapok ant trinkalės pasidėjęs Ms. Bepigu višta pjauti: galvą ant trinkos padėjai, kirviu činkt – ir po visko NmŽ. Tokiam rupūžei galvą kaip vištai ant trinkos nukirsti, i tiek! Šv. Buvo ažuolo trinkikės pasisėsti Jdr. Kur svočiuotė atsisės, tų suolelis subraškės, tų trinkėlė sudrebės JV769. Susirietęs ant trinkos, drebėdamas, panėši jis į pilką paukštį, sugautą ir išgąsdintą Pč. **netoli žaizdro yra didžiulė ažuolinė trinka su priekalu MLTEII33.** Pri svirties galo trinka tiek sunkumo, kaip viedras vandens End. Trinką kaip įleidžia, nu tai tokia kaip ir vituška – pritaisytos kartys, tai paemi už galų, ir eina teip ratą aplink Kp. **Dažniausiai sudarė trinkoje įtvirtinta kilnojama lazda su geležinėmis žnyplėmis viršuje balanai įkišti LTEXII517.** Pririšo po tam pry ano balto rūbo dides kalades, arba trinkas, dėl kurių eidamas Jėzusas... parpuolė ŽCh96. ažuolines trinkas vadalojo S. Dauk. Pradėjo su trinkomis mušti par staibius piktadėjų M. Valanč. Džinkt – ir parskėliau trinkalę Plt.

Tuo būdu vardažodis Trinkūnas perteikia mums Šventojo medžio (etnologų vadinamo Pasaulio medžiu) ir su juo susijusio Pasaulio Darnos atkūrimo (etnologų vadinamo Pa grindiniu mitu) vaizdinį.

Baltų pasaulėžiūroje, kaip ir kitų pasaulio tautų senosiose pažiūrose, medžiui teikiama ypatinga simbolinė religinė prasmė. Norint perprasti medžio vaizdinio sureikšminimo priežastį, verta prisiminti pačios religijos esmę. Lotyniškas žodis *religio* sietinas su žodžiu *religare* – vėl surišti, sujungti. Taigi religija – tai pasaulėžiūrinė sistema, kuria siekiama sujungti šiaip jau savaiame linkusius išsiskaidyti ir trūkinėti mūsų tarpusavio žmogiškuosius ryšius, mūsų ryšius su praeitimi ir ateitimi, su protėviais ir gamta, ryšius tarp įvairialypių mūsų žinių apie Pasaulį ir kartu mūsų pačių ryšius su Visata.

Medis, kaip reta, pačiu savo pavidalu yra vaizdžiu ir parankiu ryšiu, jungties perteikėju, vadinasi, ir religijos esmės

įkūnytoju. Nesuskaičiuojami medžio lapai susiję su medžio šakomis, smulkios šakelės apsjungia į stambesnes šakas, šios savo ruožtu jungiasi su kamienu, kamienas veda į šaknis...

Medžio šakotumas tampa vaizdžiu Pasaulio pažinimo būdo vaizdiniu, išraiškingai parodančiu mūsų pažinimo kelius. Per savo šakas ir šaknis vesdamas mūsų mintis nuo atskiro prie bendro, nuo įvairovės prie vienovės, Pasaulio medis pasireiškia kaip pažinimo medis.

Medžio stiebimasis iš Žemės į Dangų mums primena, kad gyvybė užgimsta Dangaus ir Žemės jungtyje. Šakomis iš Dangaus gerdamas Dieviškąją šviesą, o šaknimis iš Žemės siurbdamas gyvybės syvus, Pasaulio medis mums taip pat pasireiškia kaip gyvybės medis.

Kuomet medžio vaizdinį pasitelkiame siekdami pažinti savo kilmę – kelmą, jį įvardijame – genealoginiu medžiu.

Medžio išvaizdos virsmai tiesiogiai paklūstantys Saulės kelio kaitai padangėje, tai yra – metų laikams, labai vaizdžiai perteikia laiko bėgsimą, tuo būdu, greta astronominio, cikliniu dangaus šviesulių judėjimu grindžiamo kalendoriaus, medis suteikia galimybę turėti augalinį, fenologinį laiko matą (laiko medis).

Iškalbingi medžio laiko ženklai – nuo juodų ir plikų apledėjusių, giliai glūdinčią gyvastį saugančių medžio šakų, iki galingo pavasarinio pumpurų sprogo.

Nuo baltųjų gegužės žiedų iki šakas ligi žemės lenkiančių vaisių, nuo brandaus jų bumbsėjimo ant tėviškės sodo žolės, iki auksinių lapų – bobų vasaros, nuo lapkritinio jų skriejimo ir sukimosi rudenio vėjų sukuriuose iki vėl šakas sukaustančio gruodo...

Dažnai mūsų tautos prigimtinė pasaulėžiūra, kurios ištakos skendi tirsiose praeities miglose, vertinama kaip prarastas ir jau neatkuriamas, arba tiksliau – neatkuriamai sunaikintas, nutrauktas paprotys, kurio jau neįmanoma perimti ir tęsti nūdienoje.

Tokius teiginius ir vertinimus, tariamus su panieka ir pranašumo jausmu, girdime iš savo priešų. Suprask – jūsų tikėjimas seniai nugalėtas ir sunaikintas, jūs negalite jo atkurti, nebent iš naujo išsigalvotumėte...

Tokie kalbėtojai neturi drąsos atvirai prasitarti apie savo tikruosius ketinimus: „jūs niekada neatkursite to ką mūsų pirmakiai ir bendražygiai šimtmečiais griovė ir naikino, o jei kas dar užsiliko – naikinti pabaigsime mes“.

Tūkstantmetę religinę patirtį atstovaujanti biblijinė tautos pasaulėžiūra nešėjai Baltijos pakrantėje susidūrę su nelygstamai senesnės prigimtinės-gamtinės religijos puoselėtojais, manėsi įveikę juos savo politinio krikšto ritualu.

Kelis šimtus metų ginklu besipriešinusi mūsų diduomenė politinio išskaičiavimo dėlei galiausiai pasidavė prievarta brukamo svetimo tikėjimo nešėjų valiai. Senosios baltų religijos buvo oficialiai atsižadėta. Tačiau, Algirdo Patacko žodžiais tariant – mūsų tautos butšakniai ir toliau kliovėsi protėvių pasaulėžiūra, tikėjimu ir apeigomis.

Iš tautos sąmonės per prievartą ir kraują išplėšti dvasios turtai niekur nedingo – jie tartum oro balionai su priespaudos svarsčiais buvo panirę į mūsų nesąmonybės gelmes, iš kurių susidarius palankioms aplinkybėms galų gale su di-

džiausia galia vėl iškilo, įgalindami mus didiems siekiams ir žygiams.

- Jie bandė užgrobti ir pasisavinti mūsų šventąją Žemę o mus padaryti savo vergais | Bet Mes apgynėme savo Tėvynę ir atkūrėme jos nepriklausomybę.

- Jie iškirto ažuolus ir užgesino Amžinąją ugnį | Bet mūsų Ažuolai ataugo, ir Mes atkūrėme Amžinąją ugnį.

- Jie tyčiojosi iš mūsų Dievų, draudė tarti jų vardus, gerbti juos | Bet Mes nepamiršome savo Dievų, vėl tariame Jų vardus ir juntame Jų dieviškąsias galias.

- Jie negalėjo sudeginti mūsų knygų ir sunaikinti jose įrašytų mūsų Tautos patirčių, todėl visomis išgalėmis plėšė mūsų širdį ir protą – gimtąją kalbą | Bet Mes išsaugojome savo protėvių kalbą, o per ją ir prigimtinę pasaulėjautą ir pasaulėžiūrą.

- Jie bandė mus gyvus užkasti į žemę | Bet mes virtome sėklomis Žemynos įsčiose.

- Jie tebesako, kad mūsų nėra, kad mes negalime atgimti, perimti ir toliau puoselėti savo protėvių dvasinio paveldo | Bet mes atgimėme, mes esame, mes perėmėme ir perduodame savo protėvių pasaulėžiūrą savo vaikams ir anūkams.

Kiekviena upė turi ištakas, kiekvienas medis – šaknis. Jos nėra praeitis. Medžio šaknys, šakos ir vaisiai kaip ir upės ištakos – yra dabar. Be šaknų – nėra vaisių, be ištakų – upės srovės. Šaknų ir ištakų vaizdiniai liudija vienalaikę visumos būtį.

Gyvas ažuolas kaupdamas Žemės bei Dangaus galias – barsto giles. Mirdamas jis virsta trinka – ilgai kaupučių Dangaus galių įsikūnijimu.

Ir gimsta Milžinas, kad savo protėvių Žemėje Tamsos galių apniktiems lietuviams vėl išskeltų Dievo kibirkštį, kad atkurtų blėstančią Amžinąją ugnį po amžinai žaliuojančiuoju baltų Romuvos ažuolu, sugražindamas mums akių šviesą, nusavintą grėsmingo tamsos valdovo.

Tai – Jonas Trinkūnas.

Dabar ši Ugnis dega čia – mūsų širdyse ir mes pasiruošę jos galią perduoti mūsų vaikams ir anūkams.

Lietuvos dvasinio atgimimo šauklis ir vedlys

Jonas Trinkūnas yra išskirtinė asmenybė. Jo gyvenimas ir veikla ženkliai prisidėjo prie Lietuvos dvasinio atgimimo, tautos sąmoningumo budinimo ir senosios baltų religijos gaivinimo. Senojo baltų tikėjimo atkūrimas ir Romuvos religinės bendruomenės įkūrimas tapo ne tik jo gyvenimo tikslu, bet ir šiuolaikinės Lietuvos dvasinės tapatybės atspara. Trinkūno gyvenimas – kova už tautinį ir dvasinį Lietuvos atgimimą, kurio vaisiais šiandien mes mintame.

Jonas Trinkūnas gimė 1939 m. vasario 28 d. Klaipėdoje. Mokyklos metus jis praleido Kaune, kur 1957-aisiais baigė vidurinę mokyklą. 1965 m. jis baigė filologijos studijas Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos ir literatūros fakultete, įgydamas filologo specialybę. Trinkūno susidomėjimas senovės baltų kultūra ir tradicijomis tapo neatsiejama jo gyvenimo dalimi. Jis įsitraukė į etnokultūrinį judėjimą, rinko ir tyrinėjo tautosaką. 1967 m. surengęs pirmąją Rasos šven-

tę Kernavėje, Jonas Trinkūnas sukėlė tikros „dainuojančios revoliucijos“ bangą. Ši šventė tapo lietuvių tautos atgimimo simboliu. Sovietinė valdžia ir įtakingoji KG, bandė šį judėjimą nuslopinti. J. Trinkūnas kartu su kitais Vilniaus universiteto studentais įkūrė kraštotyriminkų organizaciją „Ramuva“, kurios tikslas buvo tyrinėti ir saugoti lietuvių tautosaką bei papročius. Šis judėjimas buvo ypatingas – jis sugebėjo sujungti šimtus studentų, kurie vykdė ekspedicijas po Lietuvos kaimus, užrašinėjo gyvąją tautos kultūrą: dainas, giesmes, padavimus, papročius. Trinkūno ir jo bendražygių veikla atgaivino lietuvių liaudies kultūrą ir pažadino tautos sąmonę, kuri tuo metu buvo spaudžiama sovietinės ideologijos gniaužtų.

Trinkūno vadovaujama „Ramuva“ tapo ne tik folkloro tyrinėjimo ir sklaidos centru, bet ir sovietinei valdžiai pavojingu reiškiniu. 1969–1973 m. Jonas Trinkūnas dirbo Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto aspirantu ir dėstytoju, tačiau 1973 m. dėl savo tautinės veiklos buvo pašalintas iš universiteto. Sovietų valdžia jam uždraudė užsiimti bet kokia mokslinė ar kultūrine veikla, todėl J. Trinkūnas buvo priverstas ieškoti kitų pragyvenimo būdų. Bemaž du dešimtmečius, keliaudamas po Lietuvos kaimus ir bendraudamas su žmonėmis, jis gilinosi į senovės lietuvių dvasinį paveldą. Ši patirtis tapo jo gyva dvasine akademija, įgalinusią jį užčiuopti gilumines baltų tikėjimo versmes ir iškelti jas į šiuolaikiškos religijos lygmenį.

Atgimimo laikais, Lietuvai kylant iš sovietinio režimo priespaudos, Jonas Trinkūnas vėl įsitraukė į aktyvią visuomeninę veiklą. 1990–1993 m. kartu su Sąjūdžio bendražygiais jis dirbo Kultūros ir švietimo ministerijoje, vadovavo Etninės kultūros skyriui. Jis rūpinosi etnografinių ir folklorinių ansamblių palaikymu, lietuviškos kultūros sklaida Mažojoje Lietuvoje ir Karaliaučiaus krašte. J. Trinkūno vadovaujamas skyrius taip pat rūpinosi tautinės mokyklos kūrimu, kurios pagrindus dėjo dr. Meilė Lukšienė. Kartu su bendraminčiais dalyvavo 1992 m. įsteigiant valstybinę Jono Basanavičiaus premiją (2017 m. ji įgijo nacionalinės premijos statusą), kuri skatino tautosakos tyrimus ir tapo aukščiausiu apdovanojimu Lietuvos kultūros srityje.

1992 m. Jonas Trinkūnas įregistravo Romuvos religinę bendruomenę, kuri vėliau išaugo į nacionalinę Senovės baltų religinę bendriją Romuvą, trumpai vadinamą Lietuvos Romuva. Šios religinės bendrijos tikslas – puoselėti senąjį baltų tikėjimą ir gaivinti mūsų protėvių papročius ir apeigas.

J. Trinkūno veikla neapsiribojo tik Lietuva, sulaukė ji pripažinimo ir už Lietuvos ribų. Jo dėka Romuva tapo pripažinta pasauliniu mastu. 1998 m. Vilniuje sušauktame Pasaulio etninių religijų kongrese (WCER) Jonas Trinkūnas buvo išrinktas šios organizacijos pirmininku. Jis, kaip Lietuvos Romuvos dvasinis vadovas, lankėsi įvairiose šalyse, tokiose kaip Indija, Australija ir JAV, kur skleidė žinią apie baltų tikėjimą ir senovės lietuvių dvasinį paveldą. 2002 m. istorinėje Vilniaus širdyje ant Gedimino kapo kalno jis buvo iššventintas į Romuvos Krivius ir gavo protėvių tikėjimo atgimimą pranašaujantį dvasinį vardą – Jaunius.

Jono Trinkūno paskaita Dvarciškėse, 2011 m.

1997 m. J. Trinkūnas kartu su bendražygiu Venantu Mačiekumi buvo apdovanotas Valstybine Jono Basanavičiaus premija, o 2013 m. Gedimino ordino Riterio kryžiumi.

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, Sąjūdžio pradininkas, filosofas Romualdas Ozolas J. Trinkūno senojo baltų tikėjimo atgaivinimo pastangas įvertino kaip „kultūrinį žygdarbį“. Pasak R. Ozolo, Trinkūno darbas dar nėra pilnai įvertintas, tačiau jo įtaka ir pasiekimai paliks gilų pėdsaką tautos istorijoje.

„Jis padarė iš tiesų kultūrinį žygdarbį... Tai padarė absoliučiai tik savimi pasiremdamas, beveik visų niekinamas,

o jei ir ne niekinamas, tai abejingai stebimas, ir pagarbą jam dar atiduoti reikės“, – sakė R. Ozolas.

Jonas Trinkūnas – ne tik Romuvos įkūrėjas, jis visos Lietuvos dvasinio atgimimo šauklis ir vedlys. Visas jo gyvenimas ir veikla persmelkti – nuolatinėmis mūsų protėvių dvasinio kelio atkūrimo pastangomis. J. Trinkūnas savimi įkūnijo protėvių dvasinę išmintį, perėmęs ją tiesiogiai iš XIX amžiaus kartos, jis įveikė daugybę kliūčių, per XX a. ją pernešdamas į XXI ir perduodamas šiuolaikinei Lietuvai į šį žygi įtraukė ir mus.

Dabar mūsų visų pareiga eiti ir tęsti šį kelią.

J. VAIŠKŪNAS. JONAS TRINKŪNAS – THE OAK OF ROMUVA: BETWEEN ORIGINS AND THE FUTURE

This article by Jonas Vaiškūnas commemorates Jonas Trinkūnas (1939–2014), a prominent Lithuanian ethnologist, folklorist, and Krivis (spiritual leader) of Romuva, the ancient Baltic religion. It highlights Trinkūnas' role as a foundational figure in the revival of Lithuanian ethnic culture and ancient Baltic faith, embodying the symbolic "Romuva oak." Trinkūnas' dedication to cultural preservation began in the Soviet era, where he led folk gatherings and rituals

that strengthened national consciousness, despite state repression. His efforts continued into the post-Soviet period, establishing Romuva as a recognized spiritual community and garnering international respect. Trinkūnas' legacy is marked by his commitment to Lithuanian spiritual heritage, which now inspires future generations to uphold and pass on Baltic traditions.

APIE VACLOVĄ MIKAILIONĮ IR JO GYVENIMO SKONĮ

Sigita Lesinskiene

Iki šiol gedime netekę Vaclovo Mikailionio, dar ketinusio gyventi, prieš mirtį radusio M.K.Čiurlionio gilumines pajautas ir norėjusio jomis pasidalinti, laukiančio, kada paleis iš ligoninės, kada pasveiks, ir deja, iškeliavusio, t.y., pašaukto iškelti, pavasarį, žiedams pražįstant.

Per Romuvos šventes ir susibūrimus jis nešiodavo žiedą. Tokius žiedus jie pirmą kartą užsimovė kartu su Jonu Jauniūni Trinkūnu duodami įžadus. Įžadus Dievams, Lietuvai, Protėvių dvasiniam palikimui, Romuvai, išėjusiems, esantiems ir ateisiantiems. Per juos abu ir dar per keletą dvasioje tvirtų vyrų, vertėsi Ratas, leidžiantis įkūnyti rusenančios lietuvių savasties reiškimą. Kaip tik tos kartos būrys dvasios milžinų tuo metu radosi per šalį kaip pamatinis šaknų tinklas protėvių ir promočių senosios pasaulėjautos sklaidai.

Vaclovas nemėgo oficialių kalbų ir raštų, tai jo biografijos faktus surašysiu straipsnio apačioje, o pradžią skirsiu pasidalinti savo prisiminimais.

Koks Vaclovas Mikailionis buvo ir kiek daug veikė, tai jis tik pats ir žinojo. Bendraujant, keliaujant kartu gavau didelę dovaną - išgirsti jo išminties, pamokymų, pasidalinimų.

Vaclovas turėjo itin jautrų žemės, augalų, vietų pajautimą. Vyriškų, moteriškų medžių augimo skirtumai, žemės galios linijų, vandens išsidėstymo vietų pajauta kartu su kovos, žūčių, mirties, kankinimų skausmo ir liekančio ilgalaikio poveikio suvokimu buvo jo subtilios pasaulėjautos esminės dalys.

Paties pasidarytom žaizdoms virgulėm Vaclovas mėgdavo pavaikšioti po vietoves, užduodavo klausimus ir per virgules intuityviai aptikdavo atsakymus. Vieni tuo stebėjosi, kitiems tai darė didelį įspūdį, dar kiti ir pasišaipydavo lengvai, tačiau tai buvo Vaclovo įrankis, ir jis juo naudojosi tiriant aplinką. Jis mus vedžiodavo po Vilnių ir rodė, kur stiprios vietos ir kodėl, kur negera būti ir dėl kokių priežasčių, mokė suvokti kalnų, vandens, akmenų, medžių gyvenimą ir jų kuriamą vyksmą, kuris buvo ir yra, ir nuolat kinta.

Vaclovas daug kalbėdavo apie Darną: žmogaus ir gamtos darną, darną pačioje gamtoje, santykį su dieviškuoju ir anapusybės pasauliais. Jis sakydavo, kad lietuvių tauta turi didesnę darnos pajautimą, ir jei pasaulis atsidurs ties vis didėjančios ekologinės katastrofos riba, jei bus nors po vieną lietuvių (ar senojo Baltų pasaulėjautos žmogų) kiekviename pasaulio kam-

pelyje, jie pajus, numanys, patars, ką tuo metu reikia daryti. Sakė, kad lietuviai jaučia miškus ir moka juos saugoti, kad jie gali ir turi būti pavyzdys pasauliui ir pagalba jam.

Lietuvos, lietuvių, laisvės, dieviškumo apraiškas jis jautė ir atpažindavo po storiausiais kasdienybės niūrumo, politinių veidmainysčių, biurokратиškumo, materialaus ciniškumo klodais. Savo gyvenime buvo priverstas kasdien susidurti su niokojančiu pokarinės ir vėlesnės sovietų valdžios poveikiu, žmogaus kūrybingumo ir orumo menkinimu, buities skurdimu.

Tačiau visos valdžios buvo bejėgės užgniaužti Vaclovo dvasios veržlumą, kūrybingumą ir giluminės baltų savasties pajautą, ypač jam esant rate žmonių, daugiau jaučiančių ir suvokiančių aiškiau. Būtent tokių žmonių apsupty Vaclovas ir gyveno. Nuo jaunystės jis draugavo su jaučiančiais, veikiančiais, siekiančiais pasaulio reiškinius perprasti bendraminčiais, pažinojo daug iškilių, šviesių žmonių, dirbančių Lietuvai ir lietuvių.

Kai važiuodavome į Dvarciškes, Romuvos kaimą, į Žolines, Vaclovas vis rodydavo Sariuose namą, kur savotiškoje tremtyje gyveno mokytojaudamas. Sovietinėj Lietuvoj jam valdžia vos leido baigti lietuvių kalbos ir literatūros studijas - ir dėl apžvalginių analitinių kursinių darbų apie kolūkių ydingą sistemą, ir dėl nesiliaujančio įtarimo, jog šis studentas sovietizacijai mažai imlus.

Vaclovas aktyviai domėjosi visomis tuo metu prieinamomis laisvamaniškomis veiklomis, ypač senosiomis dvasinėmis tradicijoms, lietuvių, prūsų, baltų pasaulėjautos slėpiniais. Jaunystėje parašęs knygą „Jotvingių laisvės šokis“, išlaikė ją ne vieną dešimtmetį, vis laukdamas laisvos Lietuvos ir galimybės ją išleisti. Pacituosiu iš šios knygos:

„Sukterėjo akis Vėgėlė po žvyruobės dugną. Pilkšvas pelūno stiebeklis. Visai kaip aš, topterejo Vėgėlei. Ant žvyro ir vis tiek auga, tik nežaliuoja, o pilkai sidabruoja, gelsvus žiedus į saulę atkišęs. Gajus, nors ir aitrus. Stvėrė saujon pelūno viršūne, nutraukė ir negalvodamas burnon susigrūdo. Kartumas svilinte

Vaclovas Mikailionis | Alkas.lt nuotr.

nusvilino, bet nejaučia Vėgėlė, lyg taip ir turi būti, lyg toks ir yra jo gyvenimo skonis. Netgi saldus jam tas kartumas pasidarė.“

Palaidotas Vaclovas Rokantiškių kapinėse, taip jau nutiko, kad abu su Kriviu Jonu Jaunium Trinkūnu tame pačiame kalne. „Gerą vietą Jonas palaidojimui nusižiūrėjo, ant aukšto kalno, prie ažuolo“, sakydavo Vaclovas. Jie dabar abu ten, abiejų kapus nuolatos aplankome. Jei gali vykti vyksmas po mirties, jis ten tikrai vyksta.

Ir dar pacituosiu iš Vaclovo „Jotvingių laisvės šokio:

„Dabar ant keliuko jo ranka pakibo ore, nes drangos išsikabint jam daugiau čia nebebuvo. Kristupas dar pastovėjo ties ta vieta ir nukiūtino toliau, vis dar jausdamasis kaltas, kad nespėjo gyvo tėvo pamatyti, kad gal tėvas jam norėjo kažką svarbaus pasakyti, bet daugiau niekados nebeapasakys, ir Kristupas kai ko svarbaus nebežinos ir painiosis, nebeturėdamas tos drangos, už kurios išitvėrus galima drąsiai žengt.

Tada prieš trejus metus nematė ir net nenujautė Kristupas, kad tėvas skrieja greta. Ir pačiam tėvui buvo keista skrieti virš vežimo, matyti lėtai žinginančių arklių nugaras ir nuleistą sūnaus, mažylio, pakaušį. Jis prisilenkdavo ir prie Kristupo akių, bet tasai pro ašarotas akis, rodos, nieko nematė. Nematė, nejautė, kaip jis apglobia jaunėlį sūnų per pečius, tai vėl žvilgterii už jo nugaros“. (...) Ir vėl tėvas, skriedamas viršum vežimo, sugrįždavo prie Kristupo, vis prisiliedamas prie pašiauštų sūnaus plaukų, netgi švelniai juos paglostydamas. Žinia, pats Kristupas galvojo, kad tai tik pavasario vėjas.“

Pastabumas, jautrus išsamus pasakojimas šioje knygoje atspindi tą ypatingą ryšį su pasauliu, kurį Vaclovas turėjo kaip gautą didelę protėvių dvasinę dovaną. Labai nustebino, kai Vaclovas parodė 2010 metais išleistą eilėraščių knygelę

„O mudu“, joje haiku stiliumi trumpai sudėtuose žodžiuose ir potekstėje tilpo dar daugiau, nei prozos aprašymuose. Keletas pacitavimų iš šios knygos:

*„Taip tyku, girdžiu
Kaip graužias pelė
Mano vaikystės pirkioj“*

*„Vidurnaktį graužias pelė.
Apgailėstauju, kad net tavęs
Negalėsiu pavaišinti kaip dera.“*

*„Tupi prie kūdros katė,
Kur jos vaikus nuskandino.
Linguoja pienių galvutės...“*

*„Vaivorykštės skeveldra
Tarp linguojančių upės žolių.
Upėtakis plaukia prieš srovę“.*

Jau mažiau nustebau, kai Antakalnio seniūnijos pastate Vaclovas skaitė viešą paskaitą apie druidus, - tada parodė ir aptarė jūdviejų su Viliumi Gibavičiumi 2004 metais išleistą knygelę „Druidiškas gyvasties ugdymas“. (Vaclovo draugas Vilius, be kita ko, dar paauglys sugebėjo pats vienas pargrįžti į Lietuvą iš tremties.) Ypač gerai veikia druidų pratimai, jei juos atlieki gamtoje, sakė Vaclovas.

Prisimenu, ir kaip lankėm Petro ir Povilo bažnyčią, deivės Mildos šventyklos vietą, kaip vaiksčiojom su juo po Antakalnį, kiek visko jis parodė: ir Sapiegų parke medžius, ir visų Dievų šventyklos pajautos likučius, ir vėlių takelį tarp

Vaclovas Mikailionis | Alkas.lt nuotr.

Tuskulėnų kankinimo vietos ir Saulės kapinių.

Ačiū, Vaclovai, ir už Karoliniškes, Žvėryną, Rasas, Vilniaus senamiestį ir senąjį Žemaičių kelią, Šatrijos kalną, Lūksto ežerą, Platelius, o ypač – už supažindinimą su Adoliu Gedvilu, Žemaičių Kriviu, ir jo žmona Magdute, kuri iki šiol 1993 metais užkurtą ant Šatrijos Ugnį saugo.

Mes daug keliavome kartu, daugelyje vietų pabuvojom. Aš degdavau žvakutes, o jis atvesdavo į vietas, kurios kvietėsi aplankomos. Prieš kelionę jis visuomet ateidavo anksčiau, nei tarėmės, o grįžus visuomet apžiūrėdavom jo Ažuolą prie namų - per daugelį bendravimo metų medis gerokai užaugo, platus, sveikas, stiprus. Į keliones jis paprastai įsidėdavo dėžutėje duonos, lašinių ir mažų pomidoriukų. „Aš žaliavalgis“, juokdamasis sakydavo.

Vaclovas nuolat dalyvaudavo Romuvos rengiamoje Baltų mokykloje. „Jus reikia mokyti“, -- kartą per pertrauką mums su Veronika pasakė. Ir pradėjo mokyti, ir mokė, o paskui dalijosi. Ačiū, Vaclovai.

Pabaigai - iš jo Žemyneliavimų, „Saulė leidžias prie Ešerinio ežero, II“:

*„Ežeras čilpauna nendrių kojas,
Supuvusias šaknis spjaudo.
Žuvis – strėlė iš mėsos ir akių
Grobį šaudo.
Vanduo – žuvų duona ir oras
Bangų bandom banguoja,
Vartos, voliojas, vaivorijas,
Vyniojasi, riečiasi, riejasi,
Liečiasi, siejas, vanojas,
Braižosi, laižosi, glamžosi, laužosi,*

*Gūžiasi, užiasi, alpsta, kaupsta,
Blunka, vysta, tįsta, sprunka,
Trūksta, plyšta ir sustoja.“*

Trūko, plyšo ir Vaclovo kūnas, širdis sustojo, o dvasia su mumis, Anapusybjė.

Svarbios gyvenimo datos ir įvykiai iš Vaclovo Mikailionio gyvenimo

Keletas aprašymų ir faktų iš Mažosios Lietuvos enciklopedijos (<https://www.mle.lt/straipsniai/vaclovas-mikailionis/>),

iš Alko (<https://alkas.lt/2022/05/22/mire-literatas-rasytojas-poetas-vertejas-romuvos-vaidila-vaclovas-mikailionis/>; <https://alkas.lt/2013/11/05/v-mikailionis-mitologinis-vilnius-viii-baigiamieji-darbai/>)

ir enciklopedijos Lietuvai ir pasauliui (https://lietuvai.lt/wiki/Vaclovas_Mikailionis)

Mikailionis Vaclovas gimė 1939-09-28 Slabadėlėje, Alytaus apskrityje, mirė 2022-05-20 Vilniuje. Žmona Gražina Regina Butvilaitė-Mikailionienė, dukters - Lina Mikailionytė-Aleksienė ir Jūratė Mikailionytė-Čaplikienė.

Vaclovas mokėsi Alovės pradinėje mokykloje (1946). 1948 m. tėvams persikėlus į Vilnių, baigė Vilniaus Salomėjos Nėries vidurinę mokyklą. 1957 m. kartu su klasės draugu Algimantu Bučiu įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto Lietuvių kalbos ir literatūros specialybę. Tais metais čia susirinko labai stiprus kursas. Jame mokėsi būsimieji kalbininkai Aleksas Girdenis, Albertas

Rosinas, Evalda Strazdaitė-Jakaitienė, mitologas ir tautosakos tyrėjas Norbertas Vėlius, semiologas Kęstutis Nastopka, poetė Marija Katiliūtė-Lakrima, būsimasis visuomenės veikėjas, vienas iš Sąjūdžio pradininkų Romualdas Ozolas ir daug kitų asmenybių.

V. Mikailioniui kalbotyros dalykus dėstė žymūs baltistai Zigmąs Zinkevičius ir Vytautas Mažiulis, senąją lietuvių literatūrą – Jurgis Lebedys, poetiką ir tautosaką – Donatas Sauka, filosofiją – Eugenijus Meškauskas. Universitete V. Mikailionis kartu su kurso draugais Romu Laurinavičiumi, Algimantu Bučiu ir kitais pradėjo gilintis į Indijos, Kinijos, Japonijos klasikų veikalus.

Naudodamiesi tuo, kad sovietinė valdžia skatino draugystę su Indija, filologai užmezgė ryšius su Orisos valstija ir įkūrė Lietuvos-Indijos draugiją. Veikiai ėmėsi aiškėti indų vediškosios ir lietuvių senosios kultūros artuma sukėlė dar didesnę susidomėjimą dvasiniu lietuvių tautos paveldu.

1964 baigė Vilniaus universitetą. Studijuodamas V. Mikailionis susidomėjo ir sovietine „politekonomija“. Jam kilo noras išnagrinėti oficialią sovietinę statistiką apie sovietinę kolūkinę santvarką. Jis parašė darbą apie kolūkinės sistemos bergždumą, kuriuo susidomėjo KGB ir už kurį universiteto vadovybė jį nubaudė – neleido laikyti paskutinio valstybinio egzamino ir gauti diplomo.

V. Mikailioniui tik po metų pavyko suvaidinti jau persiauklėjusį susipratėlį, kuriam jau leido laikyti baigiamąją pseudomokslo „TSKP istorijos“ egzaminą ir pagaliau 1964-aisiais jis gavo teisę atidirbti trejus metus lietuvių kalbos ir literatūros mokytoju kaime. Tačiau nuo tol jį ilgus metus lydėjo KGB globa.

1967 m., atidirbęs 3 metus mokytoju, V. Mikailionis su šeima sugrįžo į Vilnių. Dirbo Lietuvos „Žinijos“ draugijoje Centrinio lektoriumo vedėju (1967–1974). Bandė išspausdinti savo pirmąją apysaką „Placidus“, parašytą dar studijuojant, 1959 m. Tačiau keliai į redakcijas jam buvo uždaryti, leido skelbti tik fantastinius, politiškai nepavojingus apsakymus.

Savotiškai saldžiu kerštu sovietiniam režimui tapo V. Mikailionio išversti Bertoldo Brechto eilėraščiai, paskelbti žurnale „Nemunas“ 1968 metais, kai sovietiniai tankai įsiveržė į Čekoslovakiją. Vėliau „Nemune“ (1975 m. Nr. 1) buvo išspausdinta jo fantastinė apysaka „Turangitas“.

Siekdamas išlaikyti gausėjančią šeimą, V. Mikailionis ėmėsi įvairių darbų – žurnalisto, renginių organizatoriaus ir panašių. Tačiau ištrūkti iš sovietinio saugumo gniaužtų jam pavyko tik po 1988 m. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio bangos. 1990–1994 m. dirbo Lietuvos Kultūros ir švietimo ministerijos Etninės kultūros skyriuje, kuriam vadovavo sovietinės valdžios už tautinę veiklą persekiotas Romuvos Krivis Jonas Trinkūnas (1939–2014). V. Mikailionis pasinėrė į tautotyros leidinių redagavimą ir vertimo darbus sudarant ir išleidžiant: „Užmirštuosius prūsus“ (1999), Juano Kė „Senovės Kinijos mitus“ (1989, 1998), „Japonijos mitus ir legendas“ (1998), Tadeušo Zielinskio „Senovės graikų religiją“ (2003, 2011), taip pat išvertė Vladimiro Kulakovo studiją „Sembų palikimas“, Rytų Prūsijos sakmes. 2004 metais buvo išleista Viliaus Gibavičiaus, Vaclovo Mikailionio knyga „Druidiškas gyvasties ugdymas. Žynių pratimai“.

Kartu su J. Trinkūnu ir kitais bendraminčiais V. Mikailionis nuosekliai ėmėsi tyrinėti ir sisteminti baltiškosios pasaulėžiūros ir religijos faktus, rūpinosi senosios baltų dvasinės tradicijos pagrindų atkūrimu, jų sklaida bei plėtra. Aktyviai įsitraukė į Romuvos leidybinę veiklą.

2010 m. su rėmėjų pagalba pavyko išleisti pirmąją eilėraščių knygą „O mudu?“ (ilustravo dukra Jūratė). 2012 m. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykloje išleido prozos knygą „Jotvingių laisvės šokis“.

V. Mikailionis internetiniame portale Alkas pateikė straipsnių seriją „Mitologinis Vilnius“, VIII dalyje „Baigiamieji darbai“ pasidalijo, kaip su Artūru Raila ištyrinėjo ir su Dainium Dapkevičiumi kompiuterine grafika sudėliojo Žemės galios žemėlapius Vilniuje ir Frankfurte prie Maino, kuriuos pristatė visuomenei tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje. 2008 metų rugsėjo pradžioje žemėlapis atgulė ant ŠMC antrojo aukšto salės grindų, o aplinkui jį ant sienų buvo pradėti kabinti fotopaveikslai, Artūro Railos sukaupti per keletą metų. Greta jau Frankfurte prie Maino rodytų „Pilkapio“ ar „Alko“ atsirado keletas vaizdų iš Alenheido (Alenheide), iš angliškojo projekto dalies.

Vaclovas Mikailionis: vyras, tėvas, Romuvos vaidila, rašytojas, poetas, žurnalistas, literatas, Lietuvos prūsų bendruomenės narys. Žmogus, kurio netektis labai skaudi Romuvos bendruomenei.

ABOUT VACLOVAS MIKAILIONIS AND THE TASTE OF HIS LIFE

This article by the author reflects on the life and legacy of Vaclovas Mikailionis (1939–2022), a cherished Romuva priest (vaidila) devoted to Lithuanian spiritual heritage. Known for his deep connection to nature, Mikailionis had a unique worldview rooted in harmony with the earth, sensing energy lines and places with historical resonance. He explored spirituality with tools like brass dowsing rods, and his in-

sights on balance in nature, humanity, and the divine continue to inspire. A poet and writer, he notably published Jotvingių laisvės šokis (Jotvingian Dance of Freedom), a work championing Baltic spirituality. Mikailionis' contributions to Romuva and his kinship with figures like Krivis Jonas Trinkūnas resonate profoundly in Lithuania's cultural and spiritual landscape.

VILNIAUS ŠVENTARAGIO ROMUVOS VAIDILA ŽELMIS – EUGENIJUS MARTINKUS

**Eugenijus Martinkus (1954–2021) – Lietuvos patriotas, visuomenės veikėjas,
Šaulių sąjungos narys, Romuvos vaidila, dvasiniu vardu Želmis.**

E. Martinkus gimė 1954 m. rugpjūčio 1 d. Šilutėje, augo Salako miestelyje Zarasų rajone. Baigęs Salako aštuonmetę mokyklą, nuo 1968 m. mokėsi mechanizacijos mokykloje. Anksti (nuo 16-kos metų) pradėjęs darbinę veiklą, dirbo Dusetų melioracijos statybos valdyboje ekskavatorininku.

Prasidėjęs Sąjūdžiui įstojo Šaulių sąjungą, buvo būrio vadu.

Eugenijus aktyviai dalyvavo Atgimimo judėjime. Prasidėjęs Sąjūdžiui, įstojo į Šaulių sąjungą, tapo būrio vadu. 1991m. sausio 8 d. Lietuvos Aukščiausiosios tarybos rūmuose iškilmingai prisiekė ginti Tėvynės laisvę nuo sovietinių okupan-

tų. Už drąsą ginant Tėvynės laisvę ir nepriklausomybę 1991 m. sausio–rugsėjo mėnesiais Eugenijus buvo apdovanotas **Sausio 13-osios atminimo medaliu** (1992 m.) ir **Kariuomenės kūrėjo savanorio medaliu** (1996 m.).

2016 m. Eugenijus buvo išventintas į Romuvos vaidilas ir pasirinko dvasinį vardą Želmis. Jis aktyviai dalyvavo kultūrinėje ir dvasinėje veikloje, skleisdamas baltų tradicijas ir pasaulėžiūrą.

Eugenijus Martinkus mirė eidamas 67-uosius metus 2021 m. sausio 24 d. Jo gyvenimas ir veikla – pavyzdys meilės Tėvynei, drąsos ir atsidavimo lietuvių kultūrai.

Gečas, Rasa Smagurauskaitė, Almantas Leika, Arovydas Pocius, Juozas Juocevičius. 2-je eil. stovi: Antanas Burokas, Sigitas Vaitulionis, Albinas Palevičius, Eugenijus Jakimavičius, Gediminas Trakimas, Saulius Rudžionis, Dainius Janėnas, Eugenijus Martinkus, Ričardas Pocius | R. Bagdono nuotr.,

Eugenijus Martinkus yra labai trumpai pats aprašęs savo kaip protėvių pasaulėžiūros perėmėjo ir puoselėtojo kelią, juo norėtume pasidalinti.

E. Martinkus. Mano kelias į Romuvą

Augau Zarasų krašte – motina mokytojavo Salako miestelyje. Su senuoju lietuvių tikėjimu susipažinau dar vaikystėje. Mat prieš karą Zarasų (tada vadino Ežerėnais) apskrityje Bradesiuose buvo įsikūrusi Romuva, kuriai vadovavo iškilus žmogus Visuomis – Domas Šidlauskas. Iš pasakojimų apie jį prisimenu tik nuotrupas. Vietovėje ant Sartų ežero kranto, kur vykdavo Romuvos šventės ir religinės apeigos, augęs nusviręs beržas, ant jo mėgdavęs sėdėti Visuomis.

Mama dažnai pasakodavo apie savo tėvą – mano senelį Steponą. Jis buvo kilęs nuo Minijos krantų iš kaimo Žemaitijoje. Visuomio renginiuose jis nedalyvavo, nors ir buvo kviečiamas kaip svarbus asmuo. Mat buvo Lietuvos Respublikos pasienio policininkas ir turėjo keturias dukras. Beje, ir jis išpažino senąją tikybę: iš medžio kamieno išsiskobė luotą, kuri vadinoma „dušegubka“, ir sekmadieniais su dukra Elena – būsimąja mano motina – plaukdavo į Zaraso ežero salą, ten aukure kūrendavo šventąją ugnį, o dukters prašydavo rinkti pačias gražiausias gėles ir jas aukoti Dievams.

Ežerėnų bažnyčios kunigas visai stengėsi paveikti Steponą per jo žmoną Jadvygą, kad liautųsi „pagoniškai“ melstis, bet kai senelis plaukdamas iš savo apeigos išgelbėjo skęstančią vaistininko žmoną, tepasakęs: „Matyt, tokia buvo Dievo valia“ ir paliko Steponą ramybėje.

Mano senelė Jadvyga buvo labai religinga, tad bažnyčioje ir man tekdavo būti tankiai, tačiau Dievo ten nejaučiau. Dievą jausdavau gamtoje. Kai tik galėdavau, klajodavau po Salako miškus ir klonius, o kadangi gimiau lygiai po dešimties metų nuo senelio Stepono mirties ir netgi tą patį mėnesį, kartais susimąstau – gal manyje įsikūnijo dalelė Stepono „pagoniškos“ dvasios.

Sulaukęs keturiolikos metų išsirinkau didžiulę pušį ir pridėjęs prie jos dešinę ranką prisiekiau savo dievui Perkūnui.

Gyvenome labai skurdžiai, tad baigęs aštuonias klases 1968 metais įstojau į mechanizacijos mokyklą, kurią po dviejų metų baigiau. Būdamas šešiolikos metų pradėjau dirbti Dusetų melioracijos statybos valdyboje ekskavatorininku. Objekte dirbo ir grįžę iš Sibiro tremtiniai. Siekdami daugiau užsidirbti žmonės darbuodavosi po dešimt-dvylika valandų.

Gyvenome sename dvare. Vakaraus susirinkę iki išnaktų dainuodavome nuostabias senoviškas dainas. Tai būdavo tarsi savotiškos apeigos.

Kadangi mano senelis Steponas buvo senosios lietuvių pasaulėžiūros atstovas, o senelė Jadvyga puoselėjo lietuviybę ir buvo Vyčių giminės atstovė, aš nuo mažens jaučiau pareigą ginti mūsų tautą ir jos religiją. Tačiau būdamas gana skeptiškas ir žinodamas Lietuvos valstybės istoriją, iš pradžių dar nelabai tikėjau, kad iš naujojo Sąjūdžio kas nors išeis. Juk mūsų tauta nuolat sukildavo, bet ją numalšindavo. Po keturių dešimtmečių užaugdavo nauja karta, kurią sukilusių ir vėl numalšindavo.

Kadangi atėjo mano metas, maniau, jog negaliu nedalyvauti šiuose įvykiuose, nors atrodė, kad tą imperiją įveikti

Lietuvos Romuvos Krivė išvenčia Eugenijų Martinkų į Romuvos vaidilas, Kulionys 2016 m. | K. Driskiaus nuotr.

neįmanoma ir visų likusių gyvųjų geriausiu atveju lauks Sibiro platybės.

Kai pradėjo atsikurti Tautininkų sąjunga, sutikau daug nuostabių žmonių, tarp jų buvo ir Intos lagerio sukilimo dalyvis Vytautas Bastys. Šis 28 metus iškalėjęs tremtinys buvo tikras mano senosios religijos mokytojas. Iš jo pasakojimų sužinojau apie šimtąmetes lietuvių kovas su kryžiuočiais, bandžiusiais pavergti mūsų tautą. Ačiū tau, Vytautai.

Besikuriant Sąjūdžiui vykdžiau kai kurias užduotis, įstojau į Šaulių sąjungą, tapau būrio vadu. Būrys saugojo Vilniaus savivaldybę ir Gedimino pilį. 1991 m. sausio 8 dieną gavom įsakymą persikelti į parlamento rūmus, davėme iškilmingą priesaiką ginti Tėvynės laisvę nuo sovietinių okupantų.

Nuo jaunų dienų tekdavo dalyvauti ir lietuvių kalendorinėse šventėse. Didžiausią įspūdį man padarė meilės deivės Mildos šventės, vykdavusios ant piliakalnių arba upių bei ▶

ežerų pakrantėse. Degant laužams suvažiuavęs iš toliausių vieniškių jaunimas linksmindavosi iki aušros. Buvo malonu braidyti po rasą laikant virpančią merginos ranką.

Rasos šventės sovietiniais laikais vadintos tiesiog festivaliais. Organizatoriai rengdavo kažkokius žaidimus, liedavosi alus ir vynas, kildavo muštynės. Taigi per tokias šventes, vadintas Kupolinėm ir Joninėm, nesijausdavo jokio sakralumo. Žolinė tais laikais buvo grynai bažnytinė šventė. Žmonės nešdavo gėles į bažnyčią ir dėdavo prie Dievo motinos statulos.

Prieš Kalėdas švėsdavom Kūčias. Tai buvo uždara namų šventė ir svetimi nebuvo pageidaujami. Po vakarienės apversdavom keptuvę ir bandydavom išsiburti ateitį. Tokia buvo mano religinė patirtis prieš ateinant į Romuvą.

Dėl įvairių aplinkybių buvau priverstas apsigyventi miške ir čia gyvenu jau 25 metus. Galingų ažuolų paunksmėje įkūriau savo šventvietę. Joje yra kalendorinis akmenų ratas, pašvėstas Praamžiui stogastulpis, Patrimpo stogastulpis, Ragio akmuo, žynio akmuo. Prie sodybos gana daug ažuolų, kai kurie dvikamieniai ir trikamieniai, jie liudija čia esant ypač stiprias gamtos galias. Prie vieno ažuolo įrengiau dar vieną apeigoms skirtą vietą. O į šventvietę patenkama per arkas, kuriose runų raštu išraižyti žodžiai: „Tarp dienos ir nakties yra laikas, kada atsiveria durys į dvasių pasaulį“. Ant kitos arkos: „Nusilenk savo protėvių papročiams ir darnai.“

2012 metais per Jorę Molėtuose teko išsišnekėti su Krivių Jauniūnais – Jonu Trinkūnu. Jis pareiškė, kad maža save laikyti baltų pasaulėžiūros šalininku, davus priesaiką būtina pasiryžti tarnauti mūsų Dievams. Tais pačiais metais birželio 6-ąją, gavęs Krivio Jauniaus leidimą aš, Eugenijus Martinus, sukviečiau 17 žmonių į Krivio alką ir po neilgų kalbų nusprendėme atkurti Šventaragio romuvą. Laikina savo šventvietė buvo pasirinktos Lietuvos Kariuomenės kūrėjų sąjungos patalpos Pilies gatvėje. Čia vykdavo pirmieji susibūrimai ir Romuvos mokyklos užsiėmimai.

Po metų nusprendėme įsikurti bokštelyje ant kalvos, vadinamos Altana, Vilniaus Pilių rezervato teritorijoje. Jo direkcija po metų geranoriškai leido surinkus lėšų atremontuoti bokštėlį ir laiptus į šią kalvą. Dabar bokštelyje vyksta įvairūs renginiai, ketvirtadieniais nuo pavasario iki rudens atliekamos apeigos ir bendruomenės susirinkimai.

Nuo bokštelio atsiveria nuostabi Vilniaus panorama, todėl ant jo įrengtas aukuras tapo mūsų maldininkų pamėgta vieta. Tad ir toliau turime šią vietą puoselėti.

(Aut. pastaba: šiuo metu vadilos Želmio, Vaclovo Mikailionio ir jų bendraminčių atgaivinta Šventaragio romuvos veikla tęsiama, apeigos vyksta kiekvieną ketvirtadienį, nuo 19.00 val. prie aukuro ant Gedimino kapo kalno – nenutrūkstamai, visus metus; apeigas veda Šventaragio romuvos vaidilė Gailė Vanagienė, kartu su kitais tam pasišventusiais bendruomenės nariais).

2016 metais aš su bendraminčiais buvau iššventintas ir tapau Romuvos vaidila, man suteiktas vardas Želmis. Aš dėkingas mūsų Dievams, kad suteikė galimybę susijungti su Kūrėju ir Gamta. Krivių bei vaidilų užduotis, mano nuomone, padėti žmonėms perplaukti gyvenimo upę ir pasiekti

dvasinę tobulybę, tobulėti drauge su bendruomenėmis, romuvomis, plėsti Dvasinį akiratį ir jungtis su Dieviškąja Kūrėjo šviesa.

*Vilniaus Šventaragio romuvos vaidila Želmis –
Eugenijus Martinkus*

Šiltais prisiminimais apie Eugenijų dalinasi Ragučio romuvos vaidilė Sigita Lesinskienė.

Eugenijų Martinkų, Želmį, prisimenu lengvai, su šypsena. Jis dažnai šypsojosi, mėgo pasakoti gausias istorijas iš savo nuotykių kupino gyvenimo. Praeitais įvykius, tiek sunkius, skaudžius, tiek ir linksmus, nuotykinius, jis mokėjo papasakoti kaip iš nutikimų sudėliotą pasakojimą, kuriuo ir pats įsijautęs gal kiek stebėdavosi. Visko nesugebėčiau atpasakoti, o ir rašiny s gautųsi labai ilgas. Pradžioje paminėsiu tai, jog Eugenijus Želmis per Romuvos renginius visuomet būdavo pasitempęs, pasipuošęs tautiniu rūbu, pasirūpindavo malkom ir eglėšakėm. Jo dėka Baltų mokyklos užsiėmimai vykdavo Karininkų Romuvos jaukiose patalpose. Eugenijus buvo labai darbštus, prižiūrėjo, remontavo Bokštėlį (taip vadinavom) šalia Gedimino kapo kalno. Ten rinkdavosi jo suburtos Šventaragio Romuvos dalyviai, degė Ugnele, kalbėdavosi. Jis sumūrijo Aukurą virš bokštelio, užlipus ant stogo atsiverdavo plati ir sielos skrydžiui atvira Gedimo bei aplinkinių kalnų panorama, su vėju, paukščiais, erdvėm. Esame kartu nešę „gyvai“ Ragučio Ugnele į Bokštėlį, kad sujungti gretimas, artimas vietas, Ugneles, Romuvas. Eugenijus artimai bendravo su Vaclovu Mikailioniu, abu jau iškeliavę Anapusyben. Gerai, kad Vaclovas spėjo aplankyti Eugenijaus kapą gražioje vietoje Salake, Zarasų rajone, jo gimtinėje. Važiuavome su Eugenijaus žmona Neringa ir dukra, prieš Žolinės šventę Dvarciškėse, buvo labai graži ir jauki kelionė. Eugenijus sakydavo, kad savo žmoną pamatė savo kaime (šokinėjant gumytę, ar žaidžiant, jei gerai prisimenu), ir pasakė sau, kad ji bus jo žmona. Sulaukė, ir vedė, abu gražiai ir laimingai gyveno, darniai bendravo, kartu atvažiuodavo į Romuvos šventes. Kadangi jų dukrelė nuo mažens turėjo alergiją, Eugenijus greitai ir drąsiai persikėlė gyventi į mišką netoli Vilniaus (dukrele pasveiko), įsikūrė „dvarelį“, gyveno periodais be elektros, užtat su gera nuotaika, savo senaisiais ažuolais, žalčiais, ir tikra, teisinga pajauta bei pasaulėžiūra. Sveikatai kritinėse būklėse yra patyręs dieviškojo apsieiškimio išgyvenimų. Jis yra kvietęs pasisvečiuoti jo sodyboje romuvius, esu mačiusi jo šventyklą, ažuolus, sukurtą ir įbūtantą erdvę. Man labai paliko įspūdį jo pasakojimai apie 1991 metų sausio įvykius, jis buvo savanoris kariškis (turbūt būtų tapęs karininku, jei turėtų išsilavinimą), savanoris sava mokslis Seimo gynėjas, mokėsis grėsmės įvykių akivaizdoje pagreitintu meilės Tėvynei, drąsos ir sumanumo būdu. Ne tik paromis budėjo Seime, bet ir rūpinosi karių apranga, pradžioje iš popieriaus kirpo ir klijavu atributiką. Labai gražiai su Lietuvos Vėliava atėjo jo į amžinąją kelionę palydėti buvę kovos draugai. Jie buvo tie vyrai, kurie palikę šeimas su ginklu ejo ginti Lietuvos Laisvės. Apibendrinant sakyčiau, kad Eugenijus Martinkus buvo tylus, reikšmingas ir reikalingas

Eugenijus Martinkus išvenčiamas į Romuvos vaidilas, Kulionys 2016 m. | Alkas.lt, A. Rasakevičiaus nuotr.

Šventaragio Romuvos Vaidila Želmis, ir kartu sąžiningas, doras, darbštus, rūpestingas žmogus, mokantis į sunkius dalykus pažiūrėti su šypsena, juoku, lengviau, ir visuomet dvasingai (pagal senąją lietuvių pasaulėžiūrą ir tikybą, ne juodaskvernių (kaip jo tėvas sakydavo). Ir dar pridurčiau – kantrus, ir pabaigčiau šį trumpą parašymą iki šiol šypsena keliančiu prisiminimu: važiuojame į Romuvos renginį Panevėžyje, prieš važiuojant namo netikėtai daug prisnigo, pūga tik stiprėjo, tai sodybos šeiminkai parodė kelio kryptį link plento, ir mes išvažiuojame. Slidu, per snygį nieko nesimato. Kelias tuščias, tamsu, apšvietimo nėra, vairuoju (važiuojame vienu automobiliu, savąjį Eugenijus Vilniuje link namų pakely buvo palikęs), ieškau, kur mažiau apsnigta bei slidu, ir garsiai po kurio laiko suabejojau, kad gal ne ta kelio puse važiuoju. Taip, sako Eugenijus, jau seniai ne ta puse važiuoji. Ir juokinga buvo, ir nustebino, kad taip kantriai jis gali išbūti,

pastabos nepasakęs, ir pavojingam kelyje taip ramiai istorijas pasakodamas važiuoti. Trūksta Eugenijaus, Želmio Romuvai. Kai jis susirgo, labai stengėsi pasveikti ir kurį laiką gerai laikėsi. Vienu metu, prieš gyvybei pavojingą intervenciją (kaulų čiulpų transplantaciją) susirinkome prie Bokštelio, atėjo daug žmonių jo pastiprinti, visi jautriai, su geriausiais linkėjimais. Eugenijus ant Bokštelio pravedė apeigą, labai išsamiai pasiruošęs, susikaupęs, rimtai. Ir atlikė intervenciją, atsistatė, dar turėjo laiko pabūti, pagyventi, kol vėl atėjo kankinanti liga, išvedė Eugenijų iš gyvųjų. Dar galėjo pabūti, dar labai jo reikėjo šeimai, Romuvos bendruomenei, Lietuvai. Likimo kelias lemia laiką, kurį turėjo, su daug nuveiktų prasmingų ir reikalingų darbų.

Sigita Lesinskienė

Parengė Gailė Vanagienė ir Audronė Daraškevičienė

Eugenijus Martinkus (1954–2021) was a Lithuanian patriot, public figure, and member of the Riflemen's Union. He was awarded the January 13th Commemoration Medal and the Army Creator's Volunteer Medal. In 2016, he was ordained as a Romuva priest (vaidila), taking the spiritual name Želmis. His life and work serve as an inspiring example of love for the Motherland, courage, and devotion to Lithuanian culture.

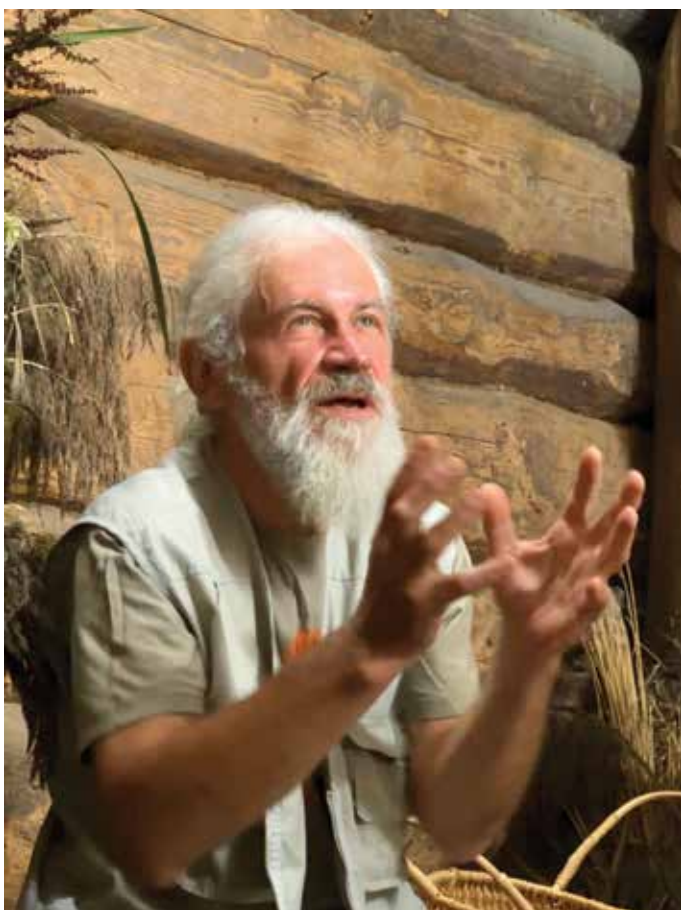
This article shares E. Martinkus' story of his journey to Romuva, including memories of his nature-believing grandfather, his personal oath to the god Perkūnas, and conver-

sations with exiles returning from Siberia that deeply influenced his worldview and patriotic attitudes. It also highlights his activities as a member of the Riflemen's Union, where he served as a squad commander. Additionally, the article presents Martinkus' experiences celebrating calendar holidays, establishing a sacred space on his homestead, and his work after being ordained as the Romuva vaidila of Šventaragis.

Sigita Lesinskienė, the Ragutis Romuva priestess (vaidilė), also reflects on Želmis, remembering him as a spiritual, caring, responsible, and cheerful individual, deeply loyal to his homeland and dedicated to the principles of Romuva.

ROMUVOS TIKĖJIMO PAGRINDAI

Dainius Razauskas

Ir tuo pat metu būtina aiškiai nubrėžti augimo kryptį, kad nuklydęs į lankas klejotojas nerastų jokio pagrindo pateikti savo kliedesių lietuviškojo dvasingumo vardu.

Viena vertus, kadangi kalbame apie tikėjimą, apie dvasinį augimą, jis turi būti nutaikytas į aukščiausią įmanomą dvasinį (religinį) tikslą taip, kad jokie daliniai, tarpiniai tikslai jo nevaržytų, nestabdytų ir nenukreiptų į šalį. Kad romuvietiškas dvasingumas nepamestų iš akių aukščiausio Šviesulio, būtų tikras ir nepavirstų vaidinimu, sau patiems tesvarbiu žaidimu. Tikėjimo apibrėžimas tad negali prasilenkti su paties religingumo esme.

Antra vertus, tuo pat metu tai turi būti ne šiaip tikėjimas, ne šiaip dvasingumas, o lietuviškas, baltiškasis dvasingumas. Vadinasi, jis turi remtis lietuviškąja tradicija, ją pažinti, puoselėti ir plėtoti.

Taigi, Romuvos tikėjimo apibrėžimas turi ir taikytis į tikrą, rimtą dvasingumą, ir išlikti atviras pažinimui, dvasiniam augimui, tobulėjimui, ir kartu įsitemti lietuvybėje, iš pačių šaknų būti lietuviškas.

Tad siūlomi „pagrindai“ prasideda aukščiausiu, plačiausiai suvoktu dvasingumu, nuo jo pakopomis leidžiasi į žmogaus širdį ir čia galiausiai tvirtai atsiremia į lietuviškumą. Tarsi kopėčios iš visiems bendro, visuotinio dangaus į mūsų, lietuvių, žemę ir atvirkščiai: nuo mūsų, lietuvių, žemės – į dangų, Saulėn, Švieson:

Skamba įžūlokai. Bet ne dievai puodus lipdo.

Šiuos „pagrindus“ parašiau prieš kelis metus (ar tik nebus jau keliolika), paprašytas Romuvos krivės Inijos ir pakviestas į tam skirtą vaidilų pasitarimą. Betgi klausimas toks svarbus, kad jis – banguodamas, iškildamas sąmonėn ir vėl nugrimzdamas – jau gyvena manyje bene nuo pirmųjų mano susidūrimų su lietuviškuoju dvasingumu ir Romuva.

Ilgainiui išryškėjo keli būtini, žūtbūtiniai reikalavimai, kuriuos šie „pagrindai“ privalo tenkinti, nepaisant visų galimų priekaištų bei nesutarimų. Esminis dalykas kaip tik ir yra palikti erdvę visiems įmanomiems nesutarimams, edrvę mokytis, mąstyti ir tartis – darna juk tik tada ir turi prasmę, kai suderina, kas savaime nedera (kaip sutartinių sekundos).

Taigi, bet kokie tikėjimo apibrėžimai turi palikti laisvą atvirą erdvę gyvybei ir minčiai, erdvę alsuoti ir augti. Kad augantis dvasioje romuvis, rytoj supratęs daugiau nei mes šiandien, nebūtų pasmaugtas mūsų jam primestų siaurų apibrėžimų ir priverstas dėl jų Romuva nusivilti.

1) *Tikėjimas* – tai nusi-teikimas tikrovei, prisi-taikymas prie tikrovės ir nusi-taikymas į tikrovę. Tai mena pati visų šių lietuviškų žodžių bendra šaknis. *Tikėti* – tai suvokti ir pripažinti, jog aukščiausia Tikrovė, kad ir kaip ją vaizduotumės ar pavadintume, yra ne tik visavertės būties būtina sąlyga, bet ir pažini, prieinama, jog žmogus nėra nuo jos atskirtas, bet joje esti, ir kaip tik todėl žmogaus būtis yra tikra. Ir kaip tik todėl, be to, niekas iš šalies negali Tikrovės nei atimti, nei pridėti.

2) *Tikrovė* yra šventa. *Tikrovės branduolį* sudaro *Šventybė* ir *atvirkščiai*: *Šventybė* – tai *Tikrovės atsiskleidimas*. Todėl pasaulis, gamta ir žmogaus būtis iš pagrindų ir iš prigimties yra šventa, o tasai šventumas patiriamas priklausomai nuo jautrumo *Tikrovei*.

3) *Šventybė* yra aukščiau bet kokių teiginių apie ją. *Niekas negali pasisavinti Šventybės nei įgyti išimtinę teisę jai atstovauti ar tarpininkauti* – *Šventybė reiškiasi kaip tinkama, yra aukštesnė ir pirmesnė už visus mokymus, visus teiginius apie ją, o žmogaus valioje tėra ugdyti bei puoselėti jautrumą Tikrovei ir taip Šventybei atsiverti*.

4) *Žmogaus užduotis* – remiantis *Šventybės patyrimu ir pažinimu, dvasiškai augti*. *Žmogaus dvasinio gyvenimo tikslas* – atsiverti *Šventybei, įsileisti Šventybę į savo gyvenimą ir taip, nuolat į ją nusitaikius, susitelkus ir be paliovos mokantis, dvasiškai augti pačiam ir ugdyti kitus*.

5) *Lietuvių dvasinė tradicija yra tinkama visaverčiam dvasiniam gyvenimui*. *Lietuvių dvasinė tradicija* – kokią ją pažįstame iš senųjų lietuvių religijos ir mitologijos šaltinių, tautosakos, dainų, papročių, kalbos, meno ir t. t., taip pat kokią ją tiesiogiai perimame iš jai atsidedusių vyresniųjų ir toliau kūrybiškai plėtojame – yra visavertė ir tinkama priemonė gyvam santykiui su *Šventybe užmegzti, tinkama dirva Šventybei atsiskleisti bei skleisti*. Tai kaip tik tasai esminis ryšys su tauta ir Tėvyne, kuris ir remiasi tikėjimu, ir tą tikėjimą daro neatšaukiamai lietuvišką.

O *Šventybei* lietuvių dvasinėje tradicijoje skleidžiantis, savo ruožtu atgyja bei skleidžiasi pati lietuvių dvasinė tradicija, tik būtina jos nepaliumamai mokytis, ją nepaliumamai pažinti. Siekiant lietuvių dvasinę tradiciją kuo tikriau bei giliau pažinti, raginama remtis religijotyros, mitologijos ir kitų susijusių mokslų atradimais bei įžvalgomis, palyginimui atsižvelgiant ir į kitas dvasines tradicijas, pirmiausia baltų – latvių, senovės prūsų ir iš dalies gudų, taip pat kitų slavų, ypač turinčių baltišką

podirvį (substratą), taip pat į giminiškas senąsias, kaip senovės indų, iranėnų, germanų, keltų, ir galiausiai visas kitas.

Rasi šitaip pavyktų vieniems telktis į Dievą, kitiems – į dievus ar vieną kurį iš dievų, tretiems – į Dievą Motiną, ar Deivę Motiną, arba kad ir į visus drauge, o gal nė į vieną ir – svarbiausia! – išlikti darnoje, drauge, laisviems be galo ginčytis, aiškintis ir tartis, lyg giedant begalinę sutartinę. Ir augti protu bei širdimi.

THE ESSENTIALS OF THE ROMUVA'S FAITH

There are some basic requirements that must be met by any formulated essentials of the Romuva's faith. On the one hand, they must leave an open space for individual growth and, on the other, define clearly enough the direction of that growth in order that no stray could claim his or her rave represent a real Lithuanian spirituality. Then, on the one hand, these essentials must correspond to general human religiosity, be fundamentally religious and, on the other hand, specify the Romuva's faith as no less fundamentally Lithuanian. Therefore, the suggested essentials of the Romuva's faith begin with the most high and wide spirituality and step by step lead down into the very deep of Lithuanian heart, as if a ladder from the heavens down to earth and, other way round, from our peculiar ground, our Lithuanian land up to the common sky and brilliant sun above.

1. Faith (Lith. *tikėjimas*) is the disposition (*nusi-teikimas*), adjustment to (*prisi-taikymas*), and aiming at (*nusi-taikymas*) the Real, or Truth (*tikrovė*) – it makes sense that all these Lithuanian words in brackets have one root. (By the way, the English word *truth* has the same Indo-European root with Old Prussian *druwis* which meant exactly 'faith'.)

2. The highest Truth is sacred, it is the very source of the sacred in this world, and the sacred is nothing but the manifestation of the Real, or Truth.

3. The sacred, is above any statements and teachings, therefore it can not be appropriated by anybody.

4. The believer's task is to become more sensitive and to grow spiritually more close to the Truth and the sacred.

5. Lithuanian spiritual tradition – as we know it from all the sources of the ancient religion, mythology, folklore, traditional art and customs, language, etc. – is a full-rate remedy for the task. That is the specific bond to the Homeland which, on the one hand, itself leans on faith and, on the other, reveals the Truth from specifically Lithuanian angle and makes any religious sentiment specifically Lithuanian. Therefore it must be studied most earnestly by all available means factually, objectively and comprehended as deep as possible spiritually, subjectively.

This way perhaps we could secure for ourselves the space for personal feeling, interpretation, notions, arguments, hence personal growth and, at the same time, fair adjustment (Lith. *darna*), assembling alliance, community, hence single direction.

VĒLINĒMS ŽODŽIAI

Gintaras Beresnevičius

Vėl Vėlinės, ratas vėl apsisuko; Vėlinių ataskaita, Vėlinių padėka. Vėl kapinės tampa visų judėjimų centru; visus metus, net šventiškiausiomis dienomis, miestuose judėjimai tokie patys – iš pašalių, atokių rajonų į centrą; dabar dviem dienoms „centro“ sąvoka pakeičia savo prasmę, dviem dienoms visus judėjimus „įcentrina“ kapinės, dviem dienoms jos tampa ašimi, ir miestuose, ir visoje Lietuvoje taip pat.

Dvi dienas gyvename teisingai. Arba – gyvename, judame teisinga linkme. Į kapines. Visi kiti judėjimai – atostogų, darbo, prekybiniai, pramoginiai – vyksta metafiziškai ne taip. Ko važiuoti prie jūros, jei nesiruoši išplaukti? Į kapines – kitas reikalas.

Aišku, vėl alaus baruose „blūdys“ jaunimas, švėsdamas Helovyną, ir tegu. Kol taviškiai dar gyvi, gali sau „blūdyti“, ateis laikas, kai pjūtis priartės prie tavęs, kai pajusi dalgio ašmenis šniokščiant visiškai šalia, tie girti moliūgai didelėm akim nebeteiks saugaus žaidimo baime.

Nors neaišku, kaip elgsis ta dabartinių –niolikmečių karta po dešimtmečio kito. Gal tie halovynai ir išmuša iš po kojų kažką, Vėlinių pagrindą. Vėlinės – tai akistata su mirusiais, su protėviais. Helovyno šėlsmas – slėpimasis. Nebūti vienam naktyje. Tai natūralus noras.

Vėlinės ir Helovynas yra šventės, skirtingai atsakančios į klausimą – kaip elgtis prieš mirties iššūkį? Tai skirtingų civilizacijų atsakas.

Baltiška civilizacija atsako rimtimi, anglosaksiška-keltiška – baimės šurmuliu. Baltiškoji tradicija kviečiasi dvasias, anglosaksiškoji siekia jas nubaidyti.

Mes labai rimta publika, ir man lietuviškas atsakas patinka labiau. Per Vėlines mes einame pas mirusiuosius, plūste užplūsdami kapines, mirties fanai, mirties maniakai. Mes patys kreipiamės į protėvius. Keltai tą dieną ir juolab naktį išvis vengdavo iškelti koją už namų slenksčio – nes tada atsiveria pragarų vartai, mirusieji, raganos, dvasios siautėja čia pat, už lango. Lietuviai irgi žino, kad per Vėlines dvasios keliauja, juda, spiečiasi kapinėse. Na ir mūsų atsakas – jei dvasios ateina, reikia jas pasitikti. Negi praleisi proga pasimatyt su miruoliais. Ir tai daroma be jokios pompos. Airiai pasislepę geria iš baimės, lietuviai slampinėja kapinėse, vaišina miruolius, degina sau žvakeles. Na, ne sau, mirusiesiems.

Mes savo tradicijos jėgą labai dažnai pražiūrimė. Šiuo atveju tai dermė, sandora su protėviais, bendrystė. Tai suvokimas, kad protėviai ir mes, gyvieji ir mirusieji, esame viena. Vėlinių susitikimas tą dar kartą patvirtina. Jame visiškai nėra baimės. Tarkime, anglosaksiškas mentalitetas, arba šiais laikais jam tapati masinė kultūra, mirtį eliminuoja iš savo apyvartos. Galima sakyti – iš baimės.

Kodėl tokios skirtingos mirties sampratos? Priežasčių, čia, suprantama, ne viena. Bet pirmiausiai į akis kristų toks požymis: mūsų mirties samprata visų pirma jungia, mirtis

Lietuvoje yra jungtis. Moderniosios Vakarų kultūros požiūriu, mirtis yra baisus, nesugrąžinamas, nepereinamas atskyrimas, gyvybės pražūtis. Įsisamoninus mirtį, beprasmiškas pasirodytų visas masinės kultūros kompleksas, visa vartojimo aistra netektų prasmės. Vartotojas yra nemirtingas, tą mintį jam brukte brukta reklama. Ir miršta jis nustebeš ir įsižeidęs. Turbūt. Juk apie tai masinė kultūra nieko nesakė...

Lietuvių tradicijai mirtis – tiltas per bedugnę, moderniajai vakarietiškai – bedugnė pati. Žinoma, yra metafizinė tradicija; daug archajiškų tautų nuo aborigenų Australijoje iki Vakarų Afrikos genčių, nuo Kinijos iki Amerikos indėnų išlaikė ypatingą, ramų, pasitikėjimo kupiną santykį su mirusiais. Lietuviai čia irgi įsiterpia, tai ne „religinis išsišokimas“. Religinis skandalas atsiranda kaip tik tą akimirką, kai nuo mirusiųjų ima skirtis praraja, stovėjimas akis į akį su mirusiais, su protėviais yra natūrali religinė būklė. Romėnai tą puikiai jautė, viduramžių Europa to neperarado. Bet – viduramžių, bet – romėnai. Mes tą išlaikėme, gal dėl ypatingo metafizinio jautrumo. Gal dėl izoliacijos, uždarumo. Šiaip ar taip, ne gėda išlaikyti tą bendrumą su protėviais, kuri pažino Roma ar Kinija, ar tebepažįsta japonai, ar paskutinė Žemės rutulio mįslė – aborigenai. Gėdinga yra protėvių baimė, gebėjimas stoti veidas į veidą prieš juos – stipriųjų prerogatyva.

Rasčiau dar ir socialinių priešasčių, kaip be jų. Protėvių kulto tradicija (taip, Vėlinės – tikras protėvių kultas) perimta iš archajinio religingumo, iš baltiškos tradicijos religinio tarpsnio. Bet „minkštas“, neapsakomai jautrus, intymus santykis su sesute Mirtim yra ir socialiai nulemtas.

Mes visi – arba iš baudžiauninkų, arba – į baudžiauninkus; baudžiauninko ar šiandieninio valstiečio gyvenimas yra toks sunkus, kad jau bet kas, o ypač mirtis, yra lengviau.

Blogiau nebus, tai – laimės pažadas, miruolių pažadas; jie savo žodį ištesė.

Vilkų saulutė: eseistika. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, 138-40 psl.

WORDS FOR VĒLINĒS

The article discusses the differences between the celebration of Vėlinės in Lithuania and Halloween and the underlying notion of death that determines the different characters of these traditions. In Lithuania, death is a joining with ancestors, and in the modern Western point of view death is a terrible, irreversible separation

from the world of the living. If one becomes conscious of death the whole complex of consumer culture becomes pointless. In many ancient cultures veneration of ancestors is a natural state of religious expression. Vėlinės is the tradition that has grown from the archaic Baltic ancestral cult.

MISTERIJA, GYVUOJANTI PER AMŽIUS

Andris Žukovskis

Kodėl ji tokia svarbi mūsų religijai ir kultūrai?

Svėtės dievturių bendruomenės vadovo asmeninė patirtis ir apmąstymai apie Vėlių vakarų* rengimą.

(Iš latvių kalbos vertė Alvydas Butkus)

*Latviai Vėlines (Veļu laiks) švenčia nuo Mykolinių iki Martyno. Lapkričio 2 d. yra Ilgės.

Protėvių kultas įvairiais pavidalais pasireiškia visame pasaulyje. Jis žengia koja kojon su žmogaus religingumu ir tyrinėtojų apibrėžiamas kaip „sąsaja su kai kuriais ar visais religijos aspektais“. Religingas žmogus patiria mažiau egzistencinio jaudulio“, pavyzdžiui, dėl mirties, nes tikėjimas antgamtinėmis būtybėmis žada galimybę patekti į Dangų, į Anapilį ar vėl atgimti.

Mūsų tautoje vėlių vaišinimas nebėra toks visuotinis, kaip Rasos ugnis, tačiau jis niekada nebuvo ir išnykęs ar nutrūkęs. Amžiams bėgant, didėjo mūsų bendrasis išsilavinimas, keitėsi žmonių pasaulėjauta, mūsų buitis ir veiklos pobūdis. Daugelis iš mūsų jau esame miestiečiai, o ir kaimo gyventojai retas kuris dabar valstietis. Visa tai daro įtaką ir vėlių pagerbimo ritualams.

Du pavyzdžiai:

Mano senelis gimė baigiantis XIX amžiui (1896 m.) Rundalės valsčiuje prie Bauskės. Jo vaikystėje stalą vėlėms dar dengdavę jaujoje. Vaišes palikdavę pernakt, o rytą eidavę žiūrėti ir ieškodavę vėlių paliktų ženklų.

27304-8

*Ņem, Dieviņi, mani jaunu,
Es gribēju jauna mirt,
Es noiešu pie Dieviņa,
Kā ieviņa ziedēdama.*

7386-0

*Ņem, Dieviņ, kad ņemdams,
Tūliņ gribu līdzī iet.
Vaj man kādi glāža logi
Šai saulē žēlojami?*

27304-8

*Imk, Dievuli, mane jaunq,
Aš norėjau jauna mirt,
Aš nueisiu pas Dievulj,
Kaip ievužē žydēdama.*

7386-0

*Imk, Dievuli, kada imdams,
Tuo pat noriu kartu eit.
Ar man stiklo langų gaila
Šiam pasaulyje palikt?*

Jēkabs Bīne "Pērkonš" "Perkūnas" 1941.

Po to buvę galima spręsti, ar išėjusieji yra patenkinti, ar jie palankiai nusiteikę, ar galima bus tikėtis jų paramos ir kitais metais. Galėjęs būti paliktas ir koks nors perspėjimas.

Senelis pasakojo, kad vaikystėje jiedu su broliu vogę skanėstus nuo vėlėms paliktų vaišių stalo. Abiem buvę juokinga girdėti, kad jų išdaigas laikė geros ateities pranašystėmis. Vėliau jis atsidūrė Pirmojo pasaulinio karo frontuose, kaip latvių šaulys dalyvavo pilietiniame kare Rusijoje, paskui kovojo už Latvijos nepriklausomybę. Didžiuodamasis saugau jo karinį Lačplėsio ordiną. Kariauti jam teko ir per II pasaulinį karą, o po jo – globoti bei remti latvių partizanus.

Jo brolių su šeima ištrėmė į Sibirą, jo išpuoselėtą ūkį nusavino. Po visų patirtų XX a. karų ir kitų negandų, naikintųjų mūsų tautą, jis jau nebesišaipė iš vėlėms skirto stalo. Rudens vakarais netgi pats kviesdavęs savo mirusius protėvius. Bet dabar tai darė suvokdamas, kad vėlėms reikia ne materialių vaišių, o neapčiuopiamų ir nematomų, dvasinių.

Senelio vėlinių stalas niūriais kolūkių laikais nebebuvo toks, kaip jo vaikystės atsiminimuose. Tą stalą jis dengdavo virtuvėje, užgesindavo šviesą ir ilgai rymodavo pravėręs lauko duris. Praviras duris jis, ko gero, išlaikydavo per visą naktį. Aš buvau per mažas, kad ką nors suprasčiau, turėdavau eiti miegoti, pastebėjau tik tai, kad vyksta kažkas nepaprasto ir nekasdieniško. Senelis sėdėdavo prie padengto stalo ir pravirų durų vienas pats, menkos žvakutės apšviestas. Vaišes mes valgydavom kitą rytą.

Savo pirmąsias vėlių vaišes aš pradėjau taip, kaip buvau matęs – vienumoje. Vėliau padariau jas viešais renginiais, tad jau antras dešimtmetis, kaip jos gausiai lankomos ir labai emocionalios, nes apeigų mes mokomės darydami. Renginiuose dalyvauja tiek mano, tiek draugų šeimos. Esame subūrę dievturių bendruomenę. Mus jau kviečia rengti Vėlinių vakarus ir kiti. Vienas iš tokių vakarų suteikė medžiagos mano antrajam pasakojimui apie Latvijos Vėlinių vakaro pokyčius.

Prieš keletą metų mus pakvietė į Jaunsatų valsčių Tukumo rajone. Tądien visose trejose valsčiaus kapinėse vyko žvakių vakarai, kurie turėjo baigtis vėlių vaišėmis valsčiaus Tautos namuose. Nors buvo išklajuoti skelbimai, žmonių susirinko nedaug. Todėl renginiui baigiantis pradėta dalintis patirtimi. Viena močiutė pasakė, kad jos jaunystėje Jaunsatose vėlių vaišių stalą dengdavę ne namie, bet lauke, po atviru dangumi. Ten jį palikdavę per naktį. Galima įsivaizduoti, kad ragautojų netrūkdavę. Ar vėlės nusileisdavusios kaip paukščiai, ar užšokdavusios kaip voverės, ar prisėlindavusios kaip katės, bet maistas būdavo paliestas, ir pagal pasakotojai nežinomus požymius čia irgi buvo pranašaujama ateitis. Vaikystėje regėtos vėlių vaišės močiutei taip pat atrodė kitokios nei dabartinės valsčiaus Tautos namuose, tačiau sakralinė jų prasmė buvusi ta pati.

Kodėl ši tradicija tokia stipri, kodėl neišnyksta, nors visos aplinkybės liudytų, jog triumfuoja materialus kultas?

Latvių daina sako: „Ši saulutė man gera, anos saulės nepažįstu.“ Mano pranešimas paremtas daugiausia asmeninės patirties fragmentais. Tad štai keli iš jų dainos tekstui patvirtinti.

– Turėjau bendradarbius, brolių ir seserį. Būdami moksleiviai, jiedu liko našlaičiai – tėvas ir motina žuvo autoavarijoje. Tą dieną jie važiavę tik apsipirkti, bet abu paaugliai tvirtino, jog tėvai su jais atsisveikinę kaip niekad anksčiau – visiems laikams!

– Aš irgi turiu panašią istoriją, tinkančią šiam atvejui: mano 29 metų žmonos mirtis buvo tragiška. Kartojau – žmona žuvo tragiškai, per nelaimingą atsitikimą, kurio nebuvo galima numatyti! Tačiau prieš tai šiek tiek anksčiau žmona parodė kapinėse vietą, sakydama, kad norėtų būti palaidota čia, nes iš čia ji matysianti mūsų namus. Ar daug kas iš jūsų pačioje jaunystėje, būdamas 29 metų, yra pasirinkęs sau kapavietę?

– Aš gyvenu kaime, bet žemės nedaug, todėl žemės ūkio technikos neturiu. Daržui tvarkyti paprastai samdydavau kaimyną Feliksą, nes jis turėjo traktorių ir įrangą žemės darbams. Felikso duktė gyveno Anglijoje. Kartą ji susijaudinusi paskambino mamai – esą susapnavusi blogą sapną: padėjusi tėvui krauti malkas, bet visos pliauskos buvo supuvusios.

Pabudo išsigandusi – ar tėčiui viskas gerai? Motina nusijuokė: „Na, tu visai kaip kokia senė, pradėjai pranašystes sapnuoti! Kas gi tėtui gali būti blogai?“ Kitą dieną duktė vėl skambina iš Anglijos:

– Tėčiui viskas gerai? Aš vėl apie jį blogai sapnavau!

– Ne, viskas gerai!

Pora valandų po antro dukters skambučio traktorius įvirto į griovį ir Feliksą mirtinai užspaudė. Dabar motinai teko skambinti į Angliją ir pasakyti, kad sapno būta pranašiško. Tai nutikę mano kaimynams. Daug šiame pasaulyje yra mistiškų ir nepaaiškinamų dalykų: „Ši saulutė man gera, anos saulės nepažįstu.“

Latvių tautosakoje vėlės ne visada žmonėms yra palankios, tačiau neretai mus apsaugo, perspėja ir daugeliu atvejų būna greta. Tad mitinis mąstymas ne tik veikia mūsų sąsąmonę, bet, kaip rodo minėtieji pavyzdžiai, leidžia mums konstatuoti esant mitinio pasaulio sanglaudą su šio pasaulio realybe.

Kas yra vėlės?

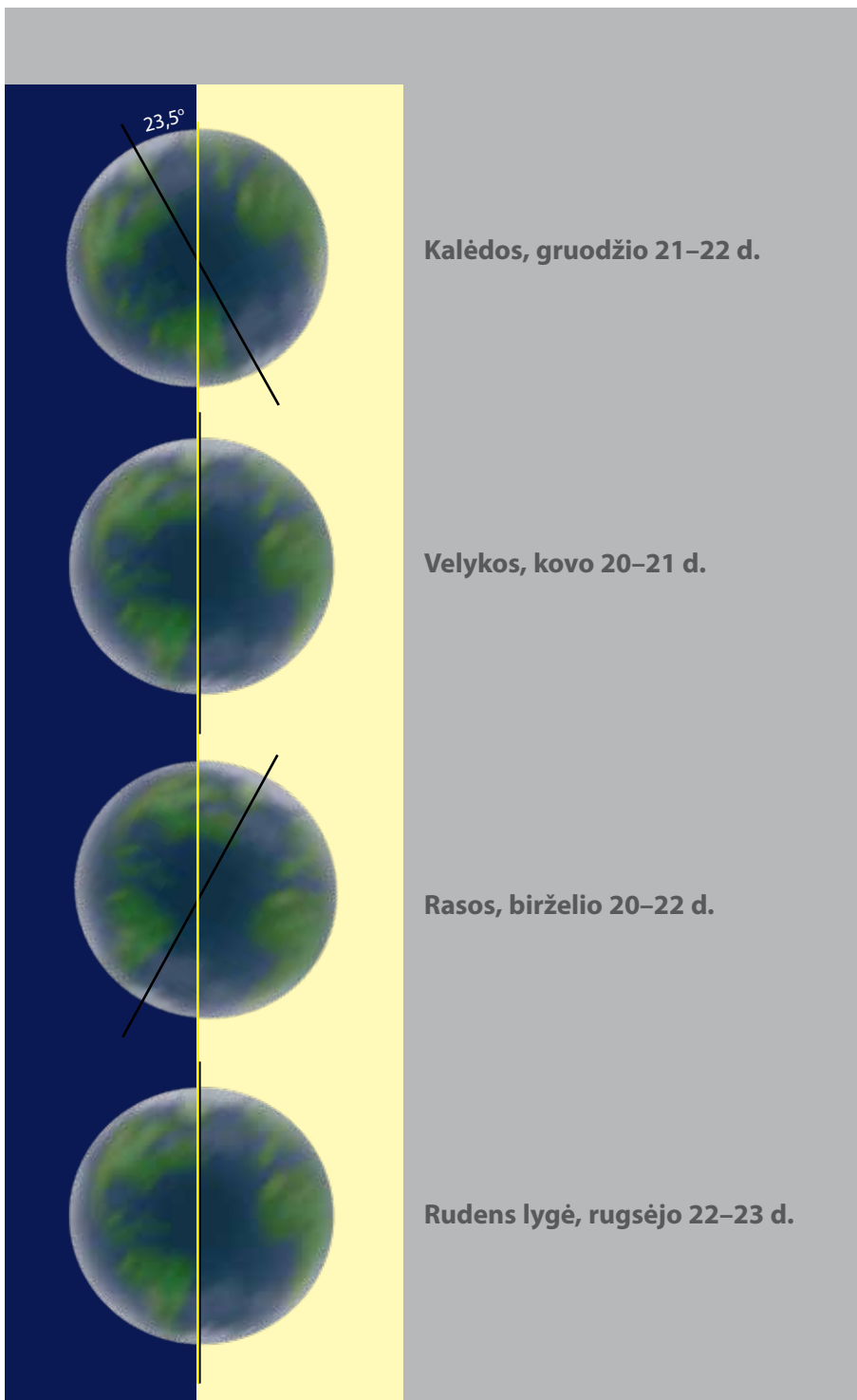
Dievturstė moko, kad gyvoji būtybė sudaryta iš trijų dalių. Iš dieviškosios pradžios atėjusi siela negali tiesiogiai sietis su šiurkščiąja kūno materija. Todėl sielai būtina tarpininkė – subtiliosios materijos vėlė. Dažniausiai mes ją atpažįstame kaip vaiduoklį. Įprastomis aplinkybėmis gyvajai būtybei vėlė tik palaiko sielos ryšio su kūnu kaip nervinės ląstelės, perduodančios signalus į smegenis.

Iš Dievo atėjusi siela atgimsta materijoje, kad, praturtėjusi patirtimi, vėl grįžtų ten, iš kur atėjo – pas Dievą. Vėlė dar kurį laiką išlieka po kūno mirties. Likusi be sielos, ši kūno antrininkė tampa nesąmoninga subtiliosios materijos būtybe, tęsiančia veiklą, panašią į tą, kuri buvo jos ankstesniame gyvenime, tačiau jau tik anapus – už Vėlių upės, už laiko ribos.

Vėlė neamžina, ji pamažu blėsta, susilieja su bendrąja mase, panašiai kaip pavieniai miško medžiai, mums tolstant, virsta mėlyna linija horizonte. Tik ryškiausios viršūnės ilgesnį laiką dar pastebimos iškilusios virš bendro lygio. Kaip žiemgalių karalius Viesturas, kaip lietuvių Vytautas Didysis.

Vėlių vaišės rengiamos ūkanotais rudens vakarais tarp rudens lygiadienio ir Martyno (nuo spalio iki lapkričio antrosios dekados). Jos dažniausiai laikomos mirusiųjų atminimo vakaru. Tai irgi teisingas, nors ir perdėm materialistinis požiūris.

Mūsų protėviai Vėlių vakarą skirdavo sutarimui, pabuviui drauge su tuo, kas numanoma, bet nepažinu. Galima spėti, kad vėlių stalas buvęs skirtas įtikti mirusiųjų vaiduokliams. Ir taip, ir ne! Žinoma, sutarti reikia su visais kaimynais. Bet mes juk juos maitiname, t. y. aukojame jiems. Tačiau aukoti – tai išjudinti aplink save gyvybingą ir kuriantį energijos srautą, nes duodame, kad gautume! Ir gauname, kad galėtume duoti! Tad vėlių vaišės buvo (ir išlieka) daugiau savo pačių darnos ir vienybės su aplinkiniu pasauliu kūrimas.

Vasara pasireiškia išoriškai – augti, žydėti, brandinti vaisius, darbuotis. Per Vėlines ši aktyvų ir į išorę nukreiptą laiką keičia pasyvusis tamsos laikotarpis. Vėlių vakaras padeda žmogui ne tik kurti darnius santykius su Anapiliu, bet ir apmąstyti dvasinius dalykus, regimojo ir neregimojo pasaulio ryšį, taip pat pakeisti kryptį nuo išorės į vidų, pažvelgti į savo paties gelmes. Dievas juk sukūręs žiemą su ilgomis naktimis, tylą ir ramybę, kad leistų kaupti vidines jėgas. Kaip sėklą žemeje.

Kaip dievturystės apeiga, vėlių vaišės turi itin svarbią reikšmę. Čia susitinka gyvieji ir mirusieji. Tikra gimtinės meilės veikla! Tai sukuria stiprų vienybės ir darnos lauką su Tėvų žeme ir tąsą su būsimosiomis kartomis.

Pažįstu žmonių, kurie vėlių vaišės rengia mieste daugiabučio namo kambaryje. Tai gali vykti vienumoj ar šeimos rate, o kai dalyvauja keletas draugų, renginys emociškai gali būti dar stipresnis.

Paveikti folkloro puoselėtojų daugelis įsivaizduoja, kad vėlių vaišės turi lydėti muzika. Tradicijos aprašuose nieko panašaus nerandame. Nemokate dainuoti? Nieko tokio! Svarbiausia pajusti šalia protėvių buvimą net daugiaaukščio namo bute. Tinkamos poezijos ar prozos skaitymas, prieblanda, praviras langas, smilkalų kvapas – visa tai tik sustiprins nuotaiką.

Kaip vyksta mūsų rengiamos viešos vėlių vaišės?

Nuotaikai sustiprinti mes dainuojame liaudies dainas apie Vėlių motę ir mirusius protėvius, praveriame langus ir duris, kviesdami vėles. Vėlių vakarui tinkamų liaudies dainų stoka latviai skūstis negali. Kol vėlės vaišinasi, mes einame lauk. Vėlių naktį dažnai rengiame gyvybės ir mirties misterijos vaidinimą.

Tai ypač sujaukina tuos, kurie tai daro pirmąkart. Tylėdami einame ilga vorele, ją veda „vyriausiasis“ su krivule rankoje. Kai jis vorą kurį laiką pavadžioja, ateina akimirka, kai jam „reikia mirti“, ir krivulė perleidžiama gretimajam. Dabar tasai tampa „vyriausiuoju“ ir kitų vadovu iki savo „mirimo“. „Mirusysis“ stovi nuošalyje ir stebi, kaip tamsoje ir tyloje pro jį praslenka visa gyvųjų vora. Tada jam galima grįžti į pasaulį kaip pačiam jauniausiajam, t.y., stoti į voros galą. Ir taip vyksta tol, kol kiekvienas dalyvis „numiršta“ ir vėl „atgimsta“.

Mūsų renginiuose kartais dalyvauja ir kaukėtieji – baltieji senukai, kurie ne tik skleidžia senolių išmintį, bet ir turi su savimi iš požemio atsineštų sėklų, kurias pavasarį reikės sudaiginti. Jie apsmilko mus dūmais.

Po to mes grįžtame vidun ir susėdam prie stalo, tačiau kol namuose yra protėvių vėlės, ant jo padėtų vaišių ne-

liečiame. Sėdėdami prie stalo, paminime tuos išėjusius, kuriuos ypač norim prisiminti, kalbamės amžinybei tin-kančiomis temomis, dainuojame, mename mįsles.

Kai kurie folkloro ansambliai vėlių vakarą paverčia atsiminimų renginiu, skirtu konkrečioms žmonėms, kuriuos nariai pažinojo. Atsineša nuotraukų ar iš mirusiųjų giminės gautų daiktų ir pasakoja atsiminimus bei kalba, kokias mintis ir jausmus sukelia minėtieji daiktai. Tačiau tokire papročiai neturėtų užtemdyti to, kas svarbiausia – nesuskaitomos daugybės kitų protėvių. Būtent jiems, o ne savo motinai, turime padėkoti už tai, kas mes esame. Protėviai nėra vien tik miręs senelis ar senelė. Protėviai yra visa mūsų kultūra: jie kūrė mūsų kalbą, pasaulėjautą, spalvų ir garsų supratimą, estetinį skonį, savimonę. Davė mums mėlynas akis ir šviesius plaukus. Aš, kaip dievturis, turiu itin pabrėžti latvių dainas, kurios išsaugojo mūsų religinius įvaizdžius ir yra dievturių šventieji raštai. Kaip liudija prieš tai minėtieji fragmentai iš mano senelio jaunystės ir iš Jaunsatų močiutės vaikystės prisiminimų bei tai, ką skaitome kituose tradicijų aprašuose, vėlių vakaras nėra tik giminaičių kapų priežiūros kultas. Jo metu pagerbiamas ne velionis tėvas, motulė, teta ar dėdė, o protėvių visuma. Į vaišes kviečiame tuos, kurie kūrė mus ir mūsų

Baltie vecīši Baltieji senukai

tautā. Vēliu vakaras turi kreiptis kraujo balsu, skleisti bendrumo ir artimumo pajautā, o ne gailēstī dēl mirusio giminaičio.

Jau daugelī metū mūsū vēliu vakarū patalpas puoša „protēviu lazdelēs“ – jūros bangū išmesti pagaliukai, kuriū kiekvienas simbolizuoja viena protēviu kartā. Jei skaičiuosime, kad per viena šimtmetī pasikeičia 3-4 žmoniū kartos, o baltū tautos šioje žemēje gyvena jau maž-

daug 7000 metū, mes čia, Latvijoje, kiekvienas turime $7000:3,5=2000$ protēviu kartū. Du tūkstančiai lazdeliū yra puiki vaizdinē priemonē! (Nuotraukoje sēdime prie Švētēs bendruomenēs ilgojo vēliu vakaro stalo, matyti virš jo ant sienos daļī minētūjū „protēviu lazdeliū“).

Filme „Tryliktasis kareivis“ vaizduojama, kaip kiekvienas vikingas prieš mūšī stiprina savo siela, skaičiuodamas savo protēvius, kurie buvo iki jo, o dabar stovi jam už nugaros.

A MYSTERY ENDURING THROUGH THE AGES

The tradition of Ancestral Feast (Veļu mielošana) in Latvia has remained uninterrupted since ancient times. It is one of the most emotionally powerful and meditative rituals. The environment in which we live and work is changing. Because of this, the process of venerating ancestral spirits (Veļi) also changes, but its basis and sacred core remain. The Ancestral Feast has an extremely important role among the other Dievturi rites. Through it the living and the dead meet. It is a real lesson in love of the native land.

The report consists of fragments of the personal experience of the Head of the Dievturi Kindred and it also con-

tains a story about how the Dievturi Kindred organizes a public Ancestral Feast in the Svēte Shrine (Svētēs svētnīca) of Jelgava nowadays.

Assuming that there are 5 generations in a hundred years, and that the Baltic people have lived in this land for about 12000 years, here in Latvia we each have $12000:100 \times 5 = 600$ generations of ancestors, that is, counting grandfathers and grandmothers in pairs, we each have 1200 grand... parents in this land.

One thousand two hundred driftwood sticks serve as a great visual aid

Vakarienė mūsų namuose

*Protėviai palydėti pro vartus.
Susilietimas su nematomais svečiais arba vakaro
dulksna pavertė mus kone permatomais...*

Šitaip kuriamas vienybės ir saugumo jausmas. Poetė Mara Zalytė rašo irgi apie tai:

*„Viena aš nesu viena.
Daugelis už manęs stovi.*

*<...> Jie dabar be pavidalo,
o Aš jų pavidalą nešu.
Girdžiu, kaip jie sako –
Nebijok, mes čia pat esam“.*

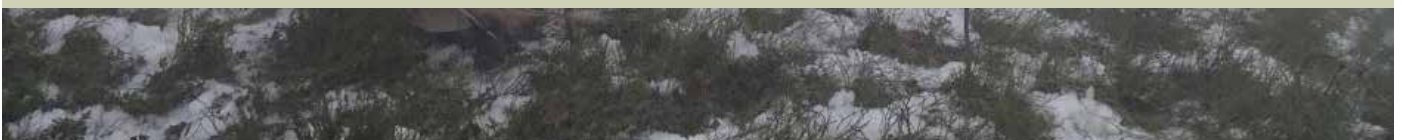
Po to, kai pliaukšėdami ir triukšmaudami išlydim nematomus svečius ir išrūkom patalpą dūmais, paaukoja-

me po gabalėlį kiekvieno valgio židiniui, žemei, atskirame inde išnešame į lauką tiems, kas dar neprivalgė. Tada duodame esti šuniui ir galop vaišinamės patys. Tačiau kiekvienas paisome savo šeimynos narių amžiaus – pradeda seniausias ir baigia jauniausias. Taip elgiamasi todėl, kad nebūtų sumaišyta mirštamumo eilė, kad vaikai neaplenktų savo tėvų. Na, o tada prasideda ir linksmybės.

Latviai turi daug sakralinių žaidimų, kurie yra gana rimtos priemonės vidiniam pasauliui tvarkyti. Vėlių vakare jie labai tinka. O paskui jau ateina eilė ir kokiai juokų dainai ar net šokiui mirties tema:

*Dzīvojiet labi ļaudis, rausiet mantu gubiņā,
Nu jūs savu naideniekū smiltiņām apbērēt.
Kad dzīvoju, tad sariebu i pašam labajam.
Kad nomiru, tad gulēju kā tas koka gabaliņš.*

*Jūs gyvenkit, geri žmonēs, grēbkit turtq j kaugelē,
Jūs gi savo priešq smiltimis uzbērēte.
Gyvas būdams įsipykau net pačiam geriausiam.
O numirēs aš gulėjau kaip medinis pagalyš.*

VĒLIŅŅ KULTO TRADICIJA – ŠEIMOS, GIMINĒS IR TAUTOS SAVIMONĒ ANAPUS LAIKO RIBŅ

Andris Broks
BaltŅ krivulei, 2020

Daugelis latviŅ tautai ir jos valstybei svarbiŅ istoriniŅ ģvykiŅ ištikdavo tuo kalendoriniŅ ŅvenĉiŅ laikotarpiu, kuris tradiciŅskai vadinamas VĒliniŅ laiku. Tai toks metas, kai pa-aŅtrĒja vertybiŅ suvokimas, nes Ņvelgiama ģ jas protĒviŅ at-minimo ir ģyvŅŅ atsakomybĒs priĒŅ istorijŅ aspektu. Ņtai ir Ņiandien baltŅ krivulĒ sutapo su VĒliniŅ laiku, kai Ņmonijai pavojingo viruso sukeltos krizĒs akivaizdoje turime permaŅ-tyti ir mŅsŅ tautos sveikatos bei fizinio ir dvasinio iŅgyvenimo klausimus. Tokiais atvejais labai svarbi artimŅŅ ir draugŅ parama, glaudus bendradarbiavimas. BendrystĒ stiprina ir mŅsŅ bendra istorinĒ patirtis bei atmintis. Tai liudija bendra baltŅ tautŅ kovŅ uŅ laisvĒ istorijŅ, nepriklausomybĒs atkŅri-mas ir BaltŅ vienybĒs dienos minĒjimas.

BaltŅ ŅemĒse gyvenanĉios tautos savŅsias kultŅros tradi-cijas visados laikĒ savo identiteto pagrindu ir jas perdavĒ iŅ kartos ģ kartŅ. ŅiandienŅ jas ģiname kaip unikaliŅ kultŅros vertybĒ.

O VĒliniŅ laikas, kai prisimenami ir pagerbiami protĒviai, yra viena iŅ esminiŅ mŅsŅ tradicijŅ, tiesiogiai aprĒpianti ir kultŅrinĒs, ir istorinĒs patirties tĒstinumŅ. Ņinoma, jei tik tradi-cijos analizuojamos iŅ esmĒs, atmetus prietarŅ sluoksnius.

TradicinĒje kultŅroje Ņis laikotarpis vadinamas ģvairiai. Labiausiai paplitĒs VĒliŅ laiko (la. *Veļu laiks*) pavadinimas. Jis vartojamas AizkrauklĒje, BerzaunĒje, Ērgliuose, IkŅkilĒje, Krustpilyje, LedmanĒje, LimbaŅuose, Lubanoje, NytaurĒje, SecĒje, SĒlpilyje, SuntaŅuose, UngurmuiŅoje, Bruknoje, IlĒje, Vecumniekuose ir kai kur KurŅe. Kiti pavadinimai retesni: Il-ġiŅ laikas (la. *Ilġu laiks*) vartojamas Kazdangoje ir NygrandĒje; DvasiŅ laikas (la. *Garu laiks*) – Valtaikiuose ir LielplatuonĒje; DvasiŅ dienas (la. *Garu dienas*) – Aumeisteruose. Taip pat mi-nĒtini ir etnografiniai bei tarmiŅki pavadinimai, kurie parastai neverĉiami (keletas vertimŅ: *ķauķis* ‘devynbalsĒ’ (pauķŅtis), *pauris* ‘virŅugalvis; kiauŅas’, *dvĒsele* ‘siela’, *tĒvs* ‘tĒvas’, *veķlau-dis* ‘seni ŅmonĒs, senoliai’, *mieloŅana* ‘vaiŅinimas’ – *vert. past.*).

Daugelis ŅiŅ pavadinimŅ siejasi su rudens eityniŅ su kauķĒmis tradicijomis, kurias irġi liudija VĒliniŅ laikŅ. Gali bŅti, kad tai liudija ir mintĒ, jog tarp rudens ir pavasario ly-giadieniŅ saulĒ palieka pasaulĒ uŅsaulio (anapilio) pusĒje, vĒ-liŅ pasaulio ir Ņio pasaulio ribos persidengia, tad vĒlĒs gali aplankyti gyvuosius.

Anot senosios latviŅ pasaulĒŅiŅros, Ņmogus susideda iŅ trijŅ daliŅ: kŅno, kuris po mirties pereina ģ ŅemĒs motĒs ka-ralystĒ, sielos, kuri grĒŅta pas DievŅ, ir vĒlĒs, kuri daŅniausiai sietina su Ņmogaus dvasia, jo dvasinio pasaulio antrininku, patenkanĉiu anapilin, t. y. vĒliŅ pasaulin, kuriame velionis tĒ-sia tokĒ patĒ ģyvenimŅ, kokĒ nugyveno Ņiame pasaulyje. Kaip tai suprasti?

VĒlĒ yra mirusio Ņmogaus dvasia, siela, kaip aiŅkinama Ņodynuose, nors dainos apie tai vienareikŅmiŅskai nekalba. Ćia itin svarbi nuoroda, jog iŅnykus mirusiojo kŅnui iŅlieka Ņmogaus vardas ir kalba, o tai ne fonetinis skambesys, bet ŅmogŅ apibŅdinanti esmĒ: kalba iŅreikŅtos jo mintys iŅlieka Ņiame pasaulyje.

27753-0

Nomirt bija, sapŅt bija,
VŅrdiŅam Ņe palikt,
VŅrdiŅam Ņe palikt
Ņas istabas kaktiŅŅ.

Mirt reikĒjo, pŅt reikĒjo,
Tik vardeliui ĉia palikt,
Tik vardeliui ĉia palikt
Kambario kampelyj.

27675-5

Veci koki izprauleŅŅi,
TŅses vieni atlikuŅas;
Veci ļaudis nomiruŅi,
ValodiŅa atlikuse.

Seni medŅiai sutrŅnijo,
ToŅys vien beliko;
Seni ŅmonĒs jau numirĒ,
O kalba jŅ likus.

1127-0

SpoŅa zvaigzne noteceja
Pie ligavas nam’ durvim:
Ta nebija spoŅa zvaigzne,
Ta bĒrniŅa dvĒselite.

Spindinti ŅvaigŅdĒ nukrito
Ties jaunamartĒs durim:
Tai ne spindinti ŅvaigŅdelĒ,
Tai juk kŅdikio dvaselĒ.

27271-0

*Divejada saule tek,
Tek kalnā, tek lejā;
Divejads mans mūžiņš
Ar to vienu dvēseliti.*

*Nevienodai saulē teka,
Tek kalnan ir pakalnēn;
Nevienodas man amželis
Su ta viena sielužēle.*

7-0

*Vadat (Vedat) mani dziedadami,
Nevadat (Nevedat) raudadami,
Lai iet mana dvēselite
Pie Dieviņa dziedadama.*

*Vežkit mane giedodami,
Tik nevežkite raudodami,
Lai ein mano sielužēlē
Pas Dievulj giedodama.*

27768-0

*Zirdziņš vien, arkliņš vien
Lielajā tīrumā;
Arajiņš atsagula
Visu mūžu dienas vidu.*

*Arklys vienas, arklas vienas
Didžiamē laukelyj;
Viduryj dienas artojas
Visam amžiui atgulē.*

Ne veltui žodžiai *amžius* ir *amžinas* yra tos pačios šaknies, o tai liudija apie dainose išreikštą gyvenimo sampratą kitoje laiko dimensijoje. Ji išplaukia iš požiūrio, kad mirtis nereiškia išnykimo:

27675-2

*Bērza siekstes sapuvušas,
Tāses vien palikušas;
Tā māmiņa nomiruse,
Vārdu vien daudzenāja.*

*Beržo šiekštai jau supuvę,
Vien tik tošys bepalikę;
Ta mamytė pasimirus,
Vien jos vardą minim.*

Siela (šiandien dažniau vartojame graikų žodį Psihe: ψυχή, *psychē* – ‘siela’) baltų dieviškumo sampratoje ateina iš Dievo kaip gyvybės stebuklas, o po mirties pas jį grįžta. O vardas ir kalba minėtose dainose yra žmogiškosios sąmonės išraiška (sąmonė yra individo esmė, kuri ir po žmogaus mirties siejasi su vėle).

Sąmonė, kaip vidinio arba išorinio buvimo suvokimas, yra geriausiai pažįstamas ir kartu paslaptiniausias mūsų gyvenimo aspektas. Jis yra esminis, nes lemia savimonės vystymąsi bei sprendimus. Tai pasaulio pažinimo mechanizmas ir kartu patirties, gyvenosenos filtras, reikalingas tolesniam darniam gyvenimui amžinai tyrinėjamame pasaulyje. Tačiau gyvenisena nėra tik vieno individo patirtis, bet sąveika su kitais individais, daugelio kartų patirčių sankaupa.

3086-0

*Tėvu tėvu laipas mestas,
Bėrnu bērni laipotāji;
Tā, bērniņi, laipojiet,
Ka pietika mūžiņam.*

*Tėvų tėvai lieptus tiesė,
Vaikų vaikai vaikšto jais;
Vaikščiokite taip, vaikeliai,
Kad užtektų visam amžiui.*

Čia paminėta *amžiaus* sąvoka dabar susiaurėjusi ir suprantama kaip žmogaus gyvenimo trukmė. Tačiau dainose ji turi daug platesnę reikšmę – ji siejama su begalybe:

27760-0

*Šai saulē, šai zemē
Viesiem vien padzīvoju;
Viņa saule, viņa zeme,
Tā visam mūžiņam.*

*Šiam pasauly, šioje žemėj
Kaip svetelis gyvenu;
Ana saulē, ana žemē,
Ji visam amželiui.*

2221-15

*Man bij viena raiba govs
Pašā kūts dibenā.
– Kur palika raibā govs?
To pārdevu naudiņā.
– Kur palika ta naudiņa?
Ta sabira upitē.
– Kur palika ta upite?
To izdzēra melni vērši.
– Kur palika melni vērši?
Tie aizgāja garu ceļu.
– Kur palika garais ceļš?
Tas aizauga madarām.
– Kur palika tās madaras?
Tās noplūca jaunas meitas.
– Kur palika jaunas meitas?
Tās aizveda jauni puiši.
– Kur palika jauni puiši?
Aiz kalniņa muižiņā.*

Aš turėjau margą karvę
Pačiam tvarto užkampy.
– Kur pradingo marga karvė?
Pardaviau už pinigėlius.
– Kur pradingo pinigėliai?
Išbyrėjo upeliukan.
– Kur pradingo tas upelis?
Jį išgėrė juodi jaučiai.
– Kur pradingo juodi jaučiai?
Jie ilgu keliu nuėjo.
– Kur pradingo ilgas kelias?
Jis apaugo lipikėliais.
– Kur pradingo lipikėliai?
Juos nuskynė jaunos mergos.
– Kur pradingo jaunos mergos?
Išvežė jauni berneliai.
– Kur pradingo tie berneliai?
Už kalnelio dvarely.

...
– Kur palika ta muižiņa?
Ta sadega zil' uguni,
Ta sadega zil' uguni,
Ta sagruva pelniņōs.
– Kur palika tie pelniņi?
Tos izkasa melna (balta) vista.
– Kur palika melna (balta) vista?
To nospēra vanadziņš.
– Kur palika vanadziņš?
Tas aizskrēja zaļu birzi.
– Kur palika zaļa birzs?
To nolīda Dieva dēli.
– Kur palika Dieva dēli?
Tie uzkāpa debesīs,

Ar stīgām stīgodami,
Ar bungām bungodami.
– Ko tie dara debesīs?
Sēd pie galda rakstidami,
Kam būs mirt, kam dzīvot
Šai baltā saulītē.

– Kur pradingo tas dvarelis?
Sudegē melsvoj ugnij,
Sudegē melsvoj ugnij,
Ir pavirto pelenais.
– Kur pradingo pelenai?
Juos iškapstē juoda (balta) višta.
– Kur pradingo juoda (balta) višta?
Jā nudžiovē vanagēlis.
– Kur pradingo vanagēlis?
Jis nuskrido žalion girion.
– Kur pradingo žalia giria?

Dievui net diena praėjo,
Su Laimuže besikalbant,
Kam teks mirti, kam gyventi
Po šia balta saulele.

Neatsitiktinai Vėlinių laikotarpio kulte plačiai žinomi Dievainiai bei su tuo susijęs paprotys – Vėlių vaisės ir Dievo stalo dengimas. Apie šią seną tradiciją išlikę ir istorinių liudijimų. Išsamiausiai ji aprašyta pasakojime apie Kioninciemo šventgirę (dab. Kuldygos r.) Tai leidžia gana tiksliai apibūdinti pagrindinę šventgirės funkciją senovėje – tai buvo kapinės ir vieta, kur protėvių dvasios bendraudavo su gyvaisiais.

1585 m. per Kalėdas kuršių kioninių¹ kaime svečiavosi Karaliaučiaus vaistininkas Reinholdas Lubenaus. Ten jis stebėjo pagonišką tradiciją – sielų vaisės: „Kadangį buvo Kalėdų diena, jie leidosi į medžioklę savo šventgirėje, kurioje paprastai visus metus nežudo jokie žvėries, nekerta jokios lazdos. Tąkart sumedžiotoms stirnoms, elniams ir zuikiams jie nulupo kailius, iškepė mėsą, sudėjo ją ant ilgo stalo, o aplink jį sulipdė daug vaškinių žvakių už savo tėvų, protėvių ir vaikų bei giminaičių vėles ir linguodami pirmyn atgal valgė ir gėrė bei siūlė mums; paskui atnešė tuščią alaus statinę ir mušė ją dviem lazdomis, o moterys ir vyrai šoko aplink stalą, taip pat ir vaikai; tai truko visą naktį. Kai jau visi ėjo miegoti, prašė mus vaišintis ir imti su savimi, ką tik norime; nes patys likusio maisto nebevalgė, jį suėdė šunys; už tai, ką suvalgėm, iš mūsų neėmė jokie užmokesčio.“

(Iš istoriko Agrio Dzenio straipsnio „Kuršo šventosios girių“).

Šią tradiciją liudija ir okupacinės valdžios bažnyčios istorija. 1570 m. Kuršo kunigaikštystės bažnytiniuose įstatymuose apie Vėlinių laikotarpį rašoma: „Pastoriai ir vyresnybė jau nebeturės kęsti šio krašto valstiečių pagoniškų laikų prietaro, pagal kurį nuo Mykolinių iki Visų Šventųjų dienos vykdavusios bedieviškos dvasių vaisės, kai jie savo namuose teikdavę mirusiems protėviams, draugams ir giminaičiams valgių bei gėrimų.“ Nepaisant tokio krikščionių bažnyčios persekiojimo, Latvijoje Vėlinių laikotarpiu vėlių vaisės slapta buvo rengiamos per visus okupacijų šimtmečius, žinoma, praradusios iškilmingumą bei mistiškumą, kurį įmanoma patirti tik susirinkus plačiai giminei bei šeimynai.

Vėlinių tradicijų naikinimas ir iškraipymai dėl krikščionių bažnyčios įtakos tęsiasi iki šiol. Mirusiųjų atminimo pagerbimas per Vėlines (kapų lankymas ir vėlių vaisės) pakitęs, nebesilaikoma tradicinio Vėlinių laiko (įvairiais duomenimis, nuo Rudens lygiadienio iki Kalėdų), o Vėlinių laikas vadinamas **kapų šventėmis**, kurios dažnai siejamos su kapinių teritorijos metinėmis ir palydimos kunigų pamokslais. Nors su tokiu ideologiniu formalumu dažnai susitaikoma (dalis tautos priespaudos metais prie to pripratinata), vis dėlto giminės susitikimai, bendri atsiminimai ir išgyvenimai akivaizdžiai liudija senosios tradicijos gyvybingumą bei prasiveržimą pro visus ideologinius sluoksnius.

„Bendros vaisės – visų senųjų tautų stabilus sakralinis veiksmas – garantavo vienybę tiek tarp žmonių, tiek tarp pasaulių, kūrybinę Visatos energiją sutelkė į stiprią srovę, dariusią stebuklus.“

O kitoje dainoje matome ir pagrindinius žmogaus likimo lėmėjus, latvių tikėjime – tai Dievas ir Laima.

27684-0
Dievam dieniņ' i aizgāja,
Ar Laimiņu runājot,
Kam būs mirt, kam dzīvot
Šai baltā saulītē.

Valgiai ir gėrimai tapo šios energijos – Gyvybinės jėgos, arba šventumo, laidininkais, kanalais, todėl bendros vaišės ėgavo šventumo pobūdį.“ – taip bendras vaišės baltų ritualinėse tradicijose apibūdina istorikas Agris Dzenis. Su tuo galima sutikti, jeigu į vaišės žiūrėsime ne kaip į maisto vartojimą, bet kaip į gilesnių ryšių tarp gamtos ir žmonių užmezgimą, kas šiandienine terminologija vadinama vieninga gamtos ekosistema, į kurią žmogus įsilieja savo darbu ir dorovinga gyvensena, jaučia atsakomybę už aplinką kaip už savo paties dalį.

Vėlių vaišės gali būti uždara šeimos misterija arba visuomeninis ritualas, kurio metu vyksta individo ir šeimos, individo ir visuomenės tarpusavio ryšių, priklausomybės, dvasinio savitumo atnaujinimas, sustiprinimas ir perdavimas. Tai kiekvieno individo „aš“ ir visuomenės grupių ar tautos „mes“ vieningos visumos suvokimas. Karlis Bregžgis, vienas iš didžiųjų Dievturystės vadovų, XX a. pradžioje teigė: *„Visus tarpusavio nesutarimus, kilusius šeimoje ir giminėje, prie Dievo stalo reikia baigti. Besipykstantiems reikia pateikti palyginimą su palaidotaisiais; kiti šventės dalyviai juos suveda ir sutauko. Nė vienas šeimos narys negali atsikalbinėti ir prie Dievo stalo neatvykti, kad pats savęs nenušalintų nuo protėvių palankumo“.*

Vėlių kulto ritualas yra ano ir šio pasaulio sinchronizacija vieningame būties suvokimo lauke, kuriame nėra praeities ir ateities laiko, o tik cikliškas pasikartojimas, kurį nulemia metų laikai ir kartų kaita. Sąmonėje sukaupia patirtis negali turėti praeities, jei ji turi užtikrinti individo ar tautos egzistenciją kintančioje realybėje. Tai amžinoji dabartis, nepriklausoma nuo laiko sąlygotumo. Iš kartos į kartą tęsiama gyvensena yra tarsi filtras, užtikrinantis tautos, kuriai priklauso individas, gyvybingumą amžinybės dimensijoje. O gyvensena, neturinti amžinybės dimensijos, nėra pajėgi suteikti gyvenimui prasmės.

Vėlės baltų kultūroje yra unikalus sąmonės fenomeno reiškinys, apimantis ne tik protėvius, kaip mirusius gimi-

naičius, bet ir racionalųjį bei emocionalųjį artimųjų sielos vaizdinį, kuriantį individo sąmonės lauką kaip savosios asmeninės ir kolektyvinės savasties. Šis sielos dvasinės sąmonės lauko egzistavimas anapus laiko palaikomas remiantis išpuoselėtu ir tradicinėje kultūroje iššaknijusiu veiksmu – vėlių vaišinimo ritualu.

Anksčiau cituotos dainos leidžia teigti, jog mirusieji artimieji, esantys vėlių pasaulyje, sąmonės veikimo lauke visados yra čia, šalimais, tiktai cikliška gamtos laiko vyksmo dinamika nusako atskirtį tarp individo sąmonės ir sakralinės vėlių erdvės. Vėlinių vaišių rituale tai pasireiškia kaip vėlių kvietimas į vaišes, o joms pasibaigus – išlydėjimas atgalios. Išlydėjimas nėra absoliutus, nes sąmonės lauke vienybė išlieka ir kasdienybėje. Šiais laikais mes tai suprantame kaip ciklišką vieningos sąmonės erdvės, kurios dermę palaiko tradicinėje gyvensenoje slypinčios ir jos dieviškumu paremtos vertybės, atnaujinimą. Jos užtikrina šeimos bei tautos darną ir yra priešprieša visuomenės susiskaldymui, individualizmui bei svetimoms dvasinėms tradicijoms. Vieningos sąmonės laukas palaikomas pasitelkiant vėlių kultą kaip visumą, jungiančią ir sutvirtinančią kultūrinio ir istorinio identiteto tradiciją. Tautos lygmeniu tai gali pasireikšti per kultūrinės ir istorinės atminties palaikymą menine kūryba, o supratimas ir sąsaja su tradiciniu paveldu suteiks amžinybės.

Kiekvienos visuomenės pradžia yra šeima. Vėlių vaišės šeimos rate ir šilti atsiminimai apie giminaičius, kurių dvasines vertybes esame priėmę kaip savo asmenybės dalį, pakeis mūsų požiūrį į gyvenimą ir leis pajusti savo asmeninę vertę. Kai moteris, glostydamą vaikui galvelę, pajus savo motinos ir senelės prisilietimą, kai vyras, išmokęs sūnų iš savo tėvo ir senelio perimtos gyvensenos įgūdžių, išvys sūnaus akyse pagarbą, tuomet suvoks gyvenimo prasmę ir sykiu pajus už savęs stovinčias nesuskaičiuojamas vėlių kartas.

¹ Kuršių kioniniai, arba kuršių karaliai (la. Kuršu kōniņi, vok. žemaičių Cursken konyng) – Latvijos Kuršo laisvieji valstiečiai, kuršių kilmingųjų palikuonys, kurių protėviai buvo Livonijos ordino vasalai ir už tarnystę Ordino kariuomenėje buvo gavę žemės (leno teisėmis) bei tam tikrų privilegijų (vert. past.).

TRADITION OF THE VEĻI CULT – IDENTITY OF FAMILY, CLAN AND NATION BEYOND TIME

The cult of the ancestors of the Baltic peoples, as an important tradition of the traditional religion that forms the core of the Latvian life-wisdom and its values, clearly proves this with its material and immaterial cultural heritage and its living existence today.

By preserving and practicing the tradition of a cult of ancestors (veļu kults), in accordance with the experience, knowledge and understanding of modern life, we maintain the vision of the possibility of our nation's existence in the dimension of eternity in the minds of our compatriots. In

such a vision, every individual of the nation has an important place and role in the life of the nation and meaningful fulfilment of his life, taking a confident position in the face of any challenges.

Let's prepare God's table in Dievaines (Season for veneration of veļi), as a footbridge laid by our forefathers from the ancient past of our ancestors through today to the future, where we can be together outside of time and space - in the eternity of the nation!

LAI DOTUVIŲ PAPROČIAI ŽEMAITIJOJE

Virginijus Kašinskas

Ištrauka iš V. Kašinsko straipsnio „Praeito ir pastarojo šimtmečio lietuvių palydėtuvių Anapilin papročiai – apeigos ir jų sandara“

Pratarmė

Vienas svarbiausių mūsų tautos bruožų – išskirtinė pagarba protėviams. Protėvių paminėjimo apeigose galima įžvelgti visą lietuvių tautos pasaulio suvokimo sandarą ir jo sąrangą. Kadangi kaimas yra pagrindinis papročių sergėtojas, tai visos čia pateikiamos žinios daugiausia surinktos kaimuose – Žemaitijoje bei kitose Lietuvos vietose 1970-2020 metais.

Žmogaus mirtis yra riba tarp šio pasaulio ir Anapilio (metafizinio pasaulio), į kurį atsiremia žmogaus gyvenimo patirtis. Pagarbos protėviams papročiuose atsiskleidžia gyvas žmogaus santykis ir su Dievu, ir su visu mirusiųjų pasauliu.

Laidotuvių apeigose apstu įvairių paslaptinių veiksmų, kurių tikslas – palengvinti mirusiojo vėlės kelionę į anapus bei padėti jai įsikurti Anapilyje. Be to, siekiama apsaugoti ir gyvuosius nuo tiesioginio ryšio su mirusiųjų pasauliu, kad išvengtume blogo jo poveikio pasekmių gyviesiems.

Pateksime visą lietuvių laidotuvių apeigų seką, pradedant slaugymu, marinimu ir baigiant apeiginiais laidojimo veiksmais bei papročiais.

Mirties pranašai

Karšindami nusenusį žmogų ar slaugydami sunkų, neturintį vilties pagyti ligonį, artimieji kartu pradeda ruoštis ir jo mirčiai. Žmonės atkreipia dėmesį į sapnus. Dažnai jie būna pranašiški.

M. Neteckienė (1928-2016 m., Lygių km., Nemakščių apyl.) pasakojo, kad prieš artimų giminės žmonių mirtį ji visada sapnuojanti, kad tvarko ir šluoja namus. Sakė, jog nė karto šitoks sapnas nebuvo klaidinantis. Pasak kitų kaimo žmonių, prieš artimų žmonių mirtį jie sapnuojantys priekinių dantų ištraukimą, galinių dantų iškritimą ar ištraukimą. Tai papasakojo K. Dabulskienė (1920–1995, Girdiškės km., Šilalės raj.).

Žmonės pastebi ir neįprastą kiemo gyvulių ar paukščių elgseną. Manoma, kad šuo jaučias artėjančią šeimnininko mirtį ir prieš pat ją pradeda neįprastai kaukti. Apie į namus besiantinančią mirtį praneša ir į kiemą atskridusios varnos

ar išvis kokio nors paukščio barbenimas snapu į lango stiklą. Varnos neįprastai kranksi, tai papasakojo O. Akstinaitė (1929–2005, Buikalių km. Nemakščių apyl.).

Man apsilankius šeimoje, kurioje buvo slaugomas sunkiai sergantis vyras, ir pabendravus su ligoniu, jo žmona pakvietė mane ir kartu esančią kaimynę, kaip įprasta Lietuvoje, išgerti arbatos. Man ir mano kaimynei girdint moteris, kuri slaugė savo sergantį vyrą, papasakojo savo sapną.

Sapnuojanti, kad eina su savo vyru (ligoniu) ir prieina tekančią plačią upę. Stovėdami ant kranto jie pamato kitoje upės pusėje ateinančią gražią moterį, apsirengusią baltais ilgais rūbais. Ji juos kviečianti pereiti į kitą upės krantą pas ją. Tuomet jos vyras primygtinai kviečia savo žmoną (sapnuotoją) pereiti į kitą upės krantą. Tačiau sapnuojanti moteris nustebusi ir pasipiktinusi ligonio klausia, kaip per šią upę pereisime. O ligonis jai atsako, kad kelią parodys šuniukas, ir rodo į priešais juos bėginėjančią šuniuką.

Kai pasakotojos paklausiau, kaip atrodė šis šunelis, ji numojo ranka ir tepasakė, kad tai buvęs paprastas nedidelis kaimo šunelis. Tuo jos sapnas ir baigėsi. Kartu buvusi kaimynė išklausiusi tepasakė, kad ligonis savaitės bėgyje iškeliaus Anapilin. Deja, taip ir įvyko.

Po kelių mėnesių paprašiau našlės dar kartą papasakoti tą patį sapną. Jinai pareiškė, kad nieko nebeprisimenanti ir kad to išvis nepasakojusi ir to nebuvo. Šis pasakojimas užrašytas iš Sabinos Barakauskienės (Būtenių km. Tauragės raj., 2009 m.).

Galimas toks šio sapno išaiškinimas. Mirusiesiems kelią į Anapilį nurodantis šuniukas, o Mirtis (Giltinė) pasirodanti kaip moteris baltais rūbais. Pasakojama, kad maro metu, prieš žmonėms išmirštant, per kaimą pereidavusi moteris, vilkinti baltais rūbais, ir tai būnantis būsimos mirties ženklas. Upė esanti riba tarp šio ir kito pasaulio, todėl senovėje mūsų protėviai mirusiuosius ir laidodavę vandenyje arba kitapus upės.

Marinimas

Pastebėję, kad žmogus jau miršta, artimieji skuba uždegti iš anksto paruoštą žvakę, vadinamą grabnyčia (gromnyčia).

Grabnyčios žvakę paprastai turinti kiekviena šeima. Jei neturima grabnyčinės, uždegama paprasta žvakė. Ugnis yra vienas svarbiausių veiksnių palydinti mirusįjį į Dausas. Jos pirmieji paminėjimai atėję iš gilios senovės. Yra išlikęs užkalbėjimas: „Ugnele Gabieta, sukurta žibėk, apklota gulėk, mūsų griešnų nebudink, smerčio dienoj pribūk“ [Jonas Balys, 1956. Lietuvių mitologijos sakmės. London: Nida book club No 13, 170 p.].

Grabnyčios žvakė dega tol, kol žmogus numiršta, po to užgesinama ir laikoma namuose iki kito mirties apsilankymo (pasakojimo Apolonija Venskienė, gim. 1916 m., iš Kudonių km., Žiezmarų apyl.).

Mirties akimirka artimieji apsupa mirštančiojo lovą. Niekam nevalia triukšmauti ar garsiai raudoti, nes manoma, kad taip galima sutrukdyti mirusiojo vėlei atsiskirti nuo kūno. Visi privalo laikytis tylos ir rimties. Mirtis neslepia, prie mirusiojo būna ir mažamečiai vaikai. Jie privalo suvokti buvimo šiame pasaulyje laikinumą.

Laidotuvių metu būtinas susikaupimas ir gedulas. Giminės po artimo žmogaus mirties rengiasi gedulo rūbais. Moterys dėvi juodas ar tamsias sukneles arba užsiriša juodą skarelę ar šaliką. Vyrai ant švarko kairiojo atlapo siuvasi juodas juosteles, kurias nešioja per laidotuves ir gedulą. Žinia apie mirtį siunčiama visiems mirusiojo giminėms, draugams, kaimynams, nurodant laidojimo vietą, dieną ir laiką. Palydėtuves trunka ne ilgiau kaip 3 dienas. Trečią dieną po mirties pagal paprotį žmogus palaidojamas.

Numirėlio prausimas

Mirus žmogui, artimieji ruošiasi šarvoti jo kūną. Pirmiausia velionis nuprausiamas. Prausia artimieji arba pasamdyti žmonės. Taigi žmogaus kūnas panardinamas į vandenį.

Žmogus ateina į šį pasaulį iš gimdos (gyvybės) vandens, po to seka pirmasis apeiginis kūdikio prausimas, mirus – paskutinis. Ateidamas į žemišką pasaulį ir išeidamas iš jo žmogus peržengia vandens ribą, tai išreikšta panardinimu į vandenį. Gimusiojo pirmo prausimo vanduo turėjęs ypatingą reikšmę. Jį išpildavo ne bet kur. Teigiama, kad tokį vandenį išpildavo po krosnimi. Manoma, kad ir mirusiojo paskutinio prausimo vanduo turįs ypatingos galios, tad galėjęs paveikti gyvuosius. Tikėta, kad tokio vandens išpylimas taip pat buvo reikšmingas veiksmas. Jeigu mirusiojo prausimo vanduo bus išpiltas bet kur, tai žmogui, jam nežinant peržengusiam šiuos vandenį, grės pavojus.

Mirusiojo aprengimas – įkapės

Įkapės – tai rūbai, skirti numirėliui aprengti prieš guldant į karstą. Pats žodis yra nuoroda – į kapą. Įkapėmis rūpinasi ne tik mirusiojo artimieji. Tuo gan dažnai būna pasirūpinę, dar gyvi būdami, patys mirsiantieji. Kadangi moterys stro-

pesnės, jos dažnai iš anksto, dar gyvos būdamos, pasirūpina savo įkapėmis.

Jeigu žmogus sąmoningai suvokia savo neišvengiamos mirties artumą, jis dažnai pats tam ruošiasi – atlieka paskutinius savo darbus. Moterys rūbus, kuriais bus papuoštos guldant į karstą, pasiruošdamosios daugelį metų prieš mirtį. Teko matyti, kaip moteris, jau sunkiai sirgdama ir jausdama savo gyvenimo pabaigą, nėrėsi gražias baltas pirštines ir gražią didelę skarą. Jos nurodymu, ji turėdanti būti palaidota su šiais pačios nunertais rankdarbiais.

Aleksandra Barakauskienė (1853-1933) 10 metų prieš mirtį jau buvo pasisiuvusi įkapes ir pasidirbinusi karstą, kurį laikė svirne ir kiekvieną dieną nušluostydavo nuo jo dulkes. Tai papasakojo jos marti Antanina Barakauskienė (1906-1990; Lygių km., Nemakščių apyl.). Man teko asmeniškai pažinoti Antaniną Arbačiauskienę (1892-1985) iš Lygių kaimo. Net 36-eri metai iki mirties, pati pasisiuvo sau įkapes. Jeigu kur ilgesniam laikui išvažiuodavo iš namų, tai ir įkapes veždavosi su savimi.

Kūdikiai dažnai buvo laidojami aprengti baltais rūbais. Mergaitės, merginos ar jaunos moterys – baltais rūbais, o ištekėjusios jaunos moterys – su savo vestuvinėmis suknelėmis. Beveik visi vyrai buvo aprengiami tamsiais arba kito kiais turimais išvežimais kostiumais. Į sudėtas ant krūtinės rankas vyrams buvo įdedama balta nosinaitė, o moterims dažniausiai buvo užmaunamos nertos baltos pirštinaitės.

Moterų apatiniai rūbai iškrakmolijami, kad nesukristų. Taip nuprausti, aprengti ir sutvarkyti palaikai buvo guldomi į karstą.

Seniau, dar XX amžiaus pradžioje, aprengtus mirusiuosius guldavo ant šarvojimo lentos. Į karstą velionis būdavo guldomas tik išvežant į kapines, nes, mirus žmogui, karstą užsakydavo pas kaimo stalių, tad kol jį padarydavo, praeidavo 1-2 dienos (pasakojimo M. Neteckienė, 1928-2016 m., Lygių km., Nemakščių apyl.).

Išorinės ir vidinės namų erdvės paruošimas šarvojimui ir laidojimui

Kol vieni rengia mirusiojo kūną šarvojimui, kiti ruošia vidinę ir išorinę namų erdvę laidotuvėms. Kelias į sodybą ir takas per kiemą iki durų, pro kurias patenkama į šarvojimo patalpą, pabarstomas smulkiais eglėšakėmis. Tai nuoroda, kur pašarvotas velionis. Pastaruoju metu vėl įsivyravo paprotys palei taką į patalpą, kur pašarvotas žmogus, sustatyti eilę degančių žvakių. Jos būna sudėtos iš vienos arba iš abiejų tako pusių. Namu viduje sustabdomi laikrodžiai ir uždengiami juodu audeklu. Artimieji per laidotuves nusiima ir nenešioja laikrodžių.

Visi namuose esantys veidrodžiai taip pat uždengiami tautiniais raštais austais užtiesalais, divonais ar kapomis. ▶

Manoma, kad veidrodžių uždengimas apsaugoja gyvuosius nuo mirusiojo, kad vėlė išeidama neišsivestų (nepaimtų su savimi) anksčiau laiko kito žmogaus. Veidrodžiai visada siejami su paslaptingu anapusiniu pasauliu.

Kitoks veidrodžio uždengimo aiškinimas – kad artimieji laidotuvių gedulo metu nesipuoštų.

/.../

Velionio vėlės paminėjimai

Pirmosios apeigos už velionio vėlę vyksta laidotuvių metu. Kitos apeigos būna po devynių dienų, jos vadinamos devintinėmis. Po keturių savaičių – keturnedėlis. Paminėjime dalyvauja visa giminė ir artimieji. Po apeigų visi vyksta į kapines, prie kapo nešamos gėlės ir uždegamos žvakės. Vėliau visi grįžta į velionio namus, kur būna paruoštas vaišių stalas. Jeigu mirė motina, gedulas trunka vienerius metus, jeigu tėvas – pusė metų. Per gedulą negalima eiti į pasilinksminimo vietas, šokti, dainuoti. Liaudies dainoje „Per tiltą joku“ tiksliai nurodoma, kiek laiko turi gedėti mirusiojo ar žuvusiojo artimieji: motinėle gedės visą gyvenimą, seselė – tris metelius, o mergelė – dvi savaites. (LLD, III, KID 1, d,596, psl. 610)

Ketvirtas mirusiojo paminėjimas vyksta praėjus metams po mirties. Tą dieną atliekamos apeigos, į kurias susirenka giminės, artimieji ir kaimynai. Po apeigų einama į kapines, padedamos gėlės, uždegamos žvakės. Po to visi vyksta į velionio namus, kur būna paruoštas vaišių stalas.

Mirusių protėvių ir artimųjų minėjimo ir pagerbimo diena

Vėlinės-Ilgės yra mirusiųjų minėjimo diena – tai lapkričio pirmoji ir antroji. Artimieji ruošiasi minėjimui: iš anksto lanko kapus, juos tvarko. Vėlinių dieną visi vyksta į kapines aplankyti mirusių artimųjų, senolių ir prosenelių kapų, juos papuošia gėlėmis, degina žvakes. Ugnies deginimas-laužas

Margionių kapinėse (Varėnos raj.) yra dar gyvas išlikęs paprotys, siekiantis senuosius mirusiųjų pagerbimo laikus.

Šių švenčių metu kapinės atrodo ypač įspūdingai, skęsta žvakių liepsnelių gausoje. Mano manymu, tai nuostabus, pilnas paslapties reiškiny.

Žvakės ant kapo išdėstomos įvairia tvarka – sudaro tautinius raštus, atsižvelgiama į skaitmenų reikšmes bei papročius.

Apeiginių ženklų eiliškumas ir seka

I. Maravimo ir pasiruošimo šarvojimui apeiginė seka ir ženklų reikšmės:

- sapnas – žinia iš Anapilio;
- paukštis – vėlė, žinios nešėja iš Anapilio;
- grabnyčia – ugnis žvakės liepsnelėje teikia apvalymą, apsaugą ir amžinąją šviesą;
- vanduo – riba, jungianti ir skirianti du pasaulius;
- varpas – garsinė žinia ir perdavimo ženklas šiam ir anapusiniam pasauliams;
- šventikas – atliekantis apeigas tarpininkas tarp dviejų pasaulių.

II. Šarvojimo patalpa ir jos reikšmė:

- kelias į šarvojimo patalpą pažymėtas egliašakėmis (egle visad žalias augalas, nenutrūkstanta gyvybė, o spygliukai reiškia skausmą);
- šarvojimo patalpa – sustabdomas laikrodis, reiškiantis gyvybės pabaigą;
- uždengiami visi veidrodžiai raštuotu audiniu (veidrodis – langas į anapusinį pasaulį);
- šarvojimo stalas ir aplinka – uždengiami raštuotais audiniais;

– žvakės – Ugnies ratas aplink velionį, deginamos keturios arba šešios žvakės;

- augalai – vainikai, gėlės su užrašais ant juostų;
- skaičiai – poriniai: 2, 4, 6, 8, 10, 12.

III. Šermenų reikmenys:

- ugnis: degančios žvakės aplinkui karstą – apsauginis ugnies ratas;
- giesmė-malda – kreipimasis į dievus;
- kiaulės (meitėlio-kuilio) ar veršelio skerdimas – auka (viskas, kas čia minima, yra senoviniai papročiai ir nebūtinai tai išskirti);

- raudos – bendravimas su mirusiuoju;
- garsai: kanklės, dūdmaišis – apeiginiai veiksmai;
- trijų dienų budėjimas prie velionio – sargyba.

IV. Pakasynų apeigos:

- maldos-giesmės – kreipimasis į Dievą;
- mirusiojo kojų atrišimas – nevaržoma kelionė Anapilin;
- įkapių įdėjimas į karstą iš anksto arba prieš uždengiant karstą;
- ugnies išnešimas – šviesa, kuri nešama pirma velionio karsto;
- nešančiųjų karstą žmonių apsauga – užrišamos tautinės juostos;
- karsto iš namų išnešimas – stebėjimas;
- paskutinis paveikslavimasis prie namų.

V. Pervežimo priemonės ir kelionės į kapines seka:

- gabenimo priemonės paruošimas – papuošimas tautinių raštų divonais (žali ar juodai – sidabrinės spalvos arba balti);
- eglutės, jos šakos arba berželiai;
- dalyvių eiseną (priekyje velionio kūnas);
- sargyba (visos kelionės metu karstą nešantys žmonės stovi ratu prie velionio karsto);
- ugnis (degančios žvakės aplink karstą – apsauginis ugnies ratas);
- apeigų maldos – aukojamos aukos už velionio vėlę (kreipimasis į Dievą);
- laidotuvių eisenos kelionė pėsčiomis (ar važiuojant) į kapines, priekyje eina Šventikas-vaidila – tarpininkas tarp šio ir anapusinio pasaulio.

VI. Kapo duobės ženklų reikšmė:

- eglėšakės (kapo duobė papuošta ir jos dugnas išklotas eglėšakėmis);
- ugnis (kapo duobės priekinės sienos ertmėje deganti žvakė);
- apeigos prie kapo duobės už velionio vėlę (kreipimasis į Dievą);
- karsto apdengimas (prieš nuleidžiant į duobę) tam tikslui išaustu tautoraščio audiniu (apsauga);
- ugnis – karsto užkasimas su degančia ugnimi, žvakių virš kapo uždegimas ir vainikų bei gėlių padėjimas;
- giminės ir artimieji stebi neįprastus reiškinius laidojimo metu;
- visų laidotuvių dalyvių pakvietimas į gedulingus pietus (mirusiųjų atminimas).

VII. Kapinių ženklai:

- kapinių vieta (dažnai parenkama ant kalvos);
- kapinių išdėstymas erdvėje (pasaulio šalių atžvilgiu);
- kapinių aptvėrimas – zomatas;
- kapinių vartai;
- vandens šulinys;
- medžiai, augantys kapinėse (vėlių įsikūnijimo į medžius senoji samprata);
- inkilai kapinių medžiuose (vėlių, įsikūnijančių į paukščius, senoji samprata); – bičių avilys kapinėse Marcinkonių kapinėse (vėlių, įsikūnijančių į gyvūnus, senoji samprata).

VIII. Kapavietės ir kapo apeiginiai ženklai:

- paminklinė plokštė – veidrodis ir žinia, langas iš Anapilio;
- paminklas su stulpais – vartai ir žinia iš anapusinio pa-

saulio;

- tautiniai raštai ant paminklinės plokštės, stulpų, ant kapavietės paviršiaus, aptvėrimo tvorelės;
- ugnis – žibintai ir ugnies ženklai ant stulpų ir kapavietės aptvėrimo tvorelės;
- spalvos;
- skaičiai;
- žinios apie palaidotus mirusiuosius (žinia iš anapus);
- palinkėjimai – gyvųjų kreipimasis į mirusiuosius ir mirusiųjų kreipimasis į gyvuosius iš anapus;
- augalai – gėlės.

IX. Atminimo metas:

- devintinės (9 dienos);
- ketunedėlis (4 savaitės);
- metinės (12 mėnesių);
- Vėlinės-Ilgės (kiekvienais metais lapkričio 1-2 dienomis);
- mirties sukakties minėjimas kas penkeri metai.

Naudota literatūra:

- Lietuvių liaudies dainynas, 1993, Darbo dainos T.VI, Vilnius: Vaga, 117 p.
Jonas Balys, 1956. Lietuvių mitologijos sakmės. London: Nida book club, No 13, 170 p.
Kašinskas V. 1997. Laidojimo apeigos. Liaudies kultūra 5, 13-18.
Kašinskas V. 1998. Meldžiu lankytoją sukalbėti tris „Amžiną atilsį“.... Liaudies kultūra 5, 43-53.
Fotografijos ir piešiniai – Virginijaus Kašinsko.
Straišnis parašytas remiantis autoriaus surinkta informacija. Pilną straipsnį rasite žurnale „Liaudies kultūra“

FUNERAL CUSTOMS IN SAMOGITIA

This article examines Lithuanian funeral customs, which have developed over the centuries based on ancient traditions and beliefs. The main themes of the article include the prediction of a person's death, preparation for the funeral, the sequence of burial rites, and the honoring of the deceased. Every ritual action, item used, or natural element during the funeral holds significant symbolic meaning and

reveals the connection between the earthly and the spiritual worlds.

The article reveals that in Lithuanian burial rituals, phenomena and signs of natural forces help the living maintain a connection with the afterlife. Each symbol—fire, water, mirrors, plants—creates this connection, providing a meaningful way to bid farewell to the deceased and protect the living.

RUDENINIAI DZIEDAI GUDIJOJE (BELARUSIOJE)

Jonas Trinkūnas: „Protėvių garbinimas buvo esminis senosios religijos bruožas, bruožas, atėjęs galbūt iš akmens amžiaus“ (Ёнас Трынкунас. Шлях старалітоўскай рэлігіі. Смаленск, 2018. С. 95).

Gudijoje iki šiol išlikęs rudeninis protėvių-dziedų garbinimo paprotys baltų kraštuose ateina iš pačių seniausių laikų.

Latviuose visas spalio mėnuo – keturios savaites nuo rugsėjo 29 d. iki spalio 28 d. – buvo vadinamas Vėlių mėnesiu arba Vėlių laiku (Paulius Einhornas. Stabmeldystės ir niekingų prietarų paneigimas, 1627. 1 dalies 7 skyrius; Historia Lettica, arba Latvių tautos aprašymas, 1649. 5 skyrius).

Žemaičiuose pradėdant nuo Ilgių šventės lapkričio pradžioje protėviai buvo garbinami dar kelias savaites (Matiejus Strijkovskis. Lenkijos, Lietuvos, žemaičių ir visos Rusios kronika, 1582. 4 knygos 4 skyrius).

Metai kaip diena

Gudijoje dar visai neseniai žmonės buvo išsaugoję dziedų garbinimo per visus metus tvarką. Ypač ji pasireiškė tuo, kad per visus metus švenčiami Dziedai tam tikrose vietovėse buvo vadinami ne metų laikų ar švenčių, o dienos tarpsnių pavadinimais.

Prieš Maslenką (Užgavėnes) vasario mėnesį – „снеданне па радзіцелях“ (pusryčiai protėviams). Prieš Radaunyčią (Vėlių Velykas) pavasarį – „абеда па радзіцелях“ (pietūs protėviams). Prieš Troicą (Sekmines) birželio mėnesį – „полудзень па радзіцелях“ (popiečiai protėviams). O Didieji Dziedai rudenį – (vakarieni protėviams).

Tam artima tvarka, tik jau latviuose („Livonijos kraštuose“), randama 1723 m. liudijime – iš jėzuitų pranešimo apie Lietuvos provinciją, esančio Jėzuitų Romos archyve (2016 m. paskelbė Vytautas Ališauskas jo parengtame šaltinių rinkinyje „Baltų religijos ir mitologijos relikvai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“).

Tuomet jėzuitai užrašė, kad latviai vienoje vietoje protėvius garbina prieš Velykas ir Sekmines, kitoje vietovėje – prieš Kalėdas, Velykas ir Sekmines, dar kitur – prieš Martyną, Kalėdas, Velykas ir Sekmines.

Gudijoje dziedai taip pat buvo kviečiami prie stalo kalėdiniu metu – būtent dziedams buvo skirtos trys kalėdinės „kūčios“ (pavadinimas „kūčia“ taikomas tiek trims Kalėdų metu vykstantiems vakarams, tiek trims „kūčiomis“ vadinamiems patiekalams, valgomiems per tuos tris vakarus ir gaminamiems skirtingai, iš ko ir jų pavadinimai): pasnikinė kūčia, dosni (sutinkant Naujuosius metus) bei „vandeninė“

(gudiškai *posnaja, ščodraja, vadzianaja*). Ir net to nepakako: po Kupolių buvo Petrinių dziedai, taip pat Dziedai buvo švenčiami rugpjūtį. Pavasarį vienur Dziedai buvo švenčiami prieš Radaunyčią, kitur – prieš Velykas, dar kitur – prieš Jurją (Jurgines).

„Lankyti savo dieną“

Daugiausia esama rudens Dziedų variantų – tad nenuostabu, kad jie vadinami Didžiaisiais. Priklausomai nuo vietovės jie buvo švenčiami nuo rugsėjo iki lapkričio pradžios. Negano to, pasitaikydavo ir taip, kad rudeniniai Dziedai kiekviename tos vietovės kaime buvo švenčiami skirtingomis dienomis, kad žmonės iš vieno kaimo galėtų aplankyti giminaičius kituose kaimuose.

Atrodo, kad tokia tvarka *patiems pasiskirti dienas* eina jau iš senų laikų, ji visa savo prigimtimi priešinasi suvienodinimui ir sisteminimui, net jei kas nors ir būtų turėjęs tokį tikslą.

Itin reikšmingas yra toks liudijimas iš 2014 m. Tuomet Krupkių rajono Uznažo kaime buvo nuspręsta aplankyti kapienes ne per Velykas, kaip ten būdavo daroma nuo senovės, bet per Radaunyčią, kaip tai daroma aplinkiniuose kaimuose, – pabandė prisitaikyti prie vienos nuostatos. Kapus uždengė rankšluosčiais, bet pakilo smarkus vėjas, rankšluosčius pakėlė virš miško ir išsklaidė per kelis kilometrus. „Reikia lankyti savo dieną“, – pasakė tada senolė, papasakojusi apie įvykį.

Ir tai būtent tas atvejis, kai miestas, miestiečiai bando perimti kaimietiškus papročius, bet kad ir kaip atidžiai jie stengtųsi pakartoti, vis tiek negali jų atlikti neiškraipę. Čia galima tik palaikyti vietinius papročius, bet nedaryti vietoj jų arba kaip jie.

Stanislaw Bagienski, *Vakariene prabociams*, 1904 m.

Švaru ir šventiška

Troba ir kiemas laukiant Dziedų buvo pradedami tvarkyti prieš kelias dienas – „kad vakarieniauti ateisiančioms vėlėms būtų švaru“.

Buvo sakoma: „Kiek Dziedų, tiek ir pirčių“. Pirtyje šeiminkai, patys nusiprausę, dziedams dėdavo naują šluotą ir kibirą švaraus, karšto ir šalto, vandens bei visko, ko reikia prausimuisi. Taip gi pat, beje, buvo daroma ir latviuose, remiantis minėtu 1723 m. liudijimu: ruošia pirtį ir palieka viską, ko reikia protėviams nusiprausti.

Jeigu taip nepadarydavo, šeiminkams imdavę sapnuotis dziedai, kurie primindavo apie save.

Buvo gausu ir kitų reikalavimų, keliamų šiam dziedų sutikimo laikui. Draudžiama dirbti tiek lauke, tiek troboje – nei verpti, nei krosnį kūrenti. Vyrui ir žmonai būdavo draudžiama mylėtis.

Šventinis stalas

Dziedų stalas buvo rengiamas po pietų, po pirmos, antros valandos ar vakarėjat.

Dziedų vakarienė turėjo susidaryti iš tam tikro patiekalų skaičiaus, dažnai nelyginio, nuo 5 iki 15. Dažnai minima apie 7, 9 ar 12 patiekalų. Mažiausias patiekalų skaičius Dziedų stalui – 3.

Maistas dziedams – po šaukštą kiekvieno patiekalo, po lašelį kiekvieno gėrimo – buvo padedamas, išliejamas ant stalo ar staltiesės.

Kartais jį atidėdavo į atskirą dubenį, padėtą ant bendro stalo arba ant namo palangės, kartais ypatingoje lentynėlėje, pritvirtintoje prie lango iš išorinės pusės. Būdavo ir taip, kad prie slenksčio pastatydavo nedidelį staliuką ir maistą atidėdavo ant jo.

Mirusiųjų vėlės pasisotindavo garais iš patiekalų, todėl beveik visus patiekalus patiekdavo karštus. Susirinkusieji turėdavo paragauti kiekvieno patiekalo, kad dziedai nespuyktų. Dziedų vakarienės patiekalai buvo gana griežtai apibrėžti, tačiau turėdavo būti ir tokių, kuriuos mėgo tam tikros šeimos protėviai, kad galėtų „pasidžiaugti“.

Pakvietimas

Stalą ir patiekalus apeidavo tris kartus, nešini žvake, arba apsmilkydavo žolelėmis, subertomis ant žarijų puodų šukėse.

Kiekvienas kaimas ir šeima turėjo savo kvietimus. Į dziedus būdavo kreipamasi „teisieji protėviai“, „šventieji dziedai“, dažnai juos vadindavo vardais, pradėdami nuo paskutinio mirusiojo. Kviesti dziedus kartais būdavo pavedama vaikams, tada būdavo sakoma: „Dziedai, dziedai, ateikit“.

Paprotį pasikviesti dziedus per akėčias užrašė Julijanas Krakouskis (1874) Viarchovičių kaime, prie Kamianieco, ►

visai netoli dabartinės Gudijos ir Lenkijos sienos. Šeimininkas atidarydavo duris, duryse dėdavo akėčias ir sakydavo: „Eikit, dūšėlės, pietauti! Mažosios pro akėčias, o senosios pro duris!“

Pinsko krašte, remiantis Ramualdo Ziankevičiaus (1853) užrašų, dziedai būdavo kviečiami taip: vyresnieji apeidavo aplink trobą, pažvelgdavo kapinių link ir kviesdavo dziedus.

Kviesti taip pat galėjo ir kambaryje, kuriame buvo šventinis stalas, – šiuo atveju kviesdavo, atsisukę į langą, rankose laikydami maistą dziedams.

„Svetimi“ dziedai

Kviesdami dziedus, taip pat minėdavo tuos, kurie neturi kur eiti, kurių nelaukia prie šventinio stalo palikuonys. Protėvius, kurių vardai nebeatmenami, pakviesdavo užėiti pirmuosius.

„Тата, мама, брацьбя і сёстры, захадзіця. А каго ня ўспомніла, забытыя, тыя наўпярод ідзіця“ (Tėti, mama, broliai ir seserys, užeikit. O kurių nesu prisiminusi, užmiršėliai, tie pirmiausia eikit). Užrašyta iš Veros Bucer Galinove prie Vialeikos.

„Прошэ да сталу, усе гэтай зямлі і ня гэтай зямлі, гэтай хаты, ня гэтай хаты“ (Prašom prie stalo, visi šios žemės ir ne šios žemės, šios trobos, ne šios trobos). Užrašyta iš Liubovės Asipovič Jakavičiuose prie Maladečinos.

„Праведныя радзіцелі! Хадзіце к нам вячэраць. І самі, і вядзіце з сабой малых дзетак, і тых, каму не к каму ісці“ (Teisieji protėviai! Eikit pas mus vakarieniauti. Ir patys, ir veskitės mažus vaikus, ir tuos, kurie neturi pas ką eiti). Užrašyta netoli Bychovo.

„Дзяды-радзіцелі, прыходзьце да нас на вячэру. Запрашаю ўсю радню, блізкую і далёкую, каго бачылі і каго ня бачылі. І тыя, каму не к каму ісці, прыходзьце да нас“ (Dziedai-protėviai, ateikit pas mus vakarieniauti. Kviečiu visus giminaičius, artimus ir tolimus, kuriuos matēm ir kurių nematēm. Ir tie, kurie neturi pas ką eiti, ateikit pas mus). Užrašyta iš Valiancinos Vyskvarkos Plastke prie Liubanės.

„Дзядочки-бабачкі, хадзіце к нам абедаць. Старыя і малыя, хадзіце к нам абедаць. У каго не к каму ісці, не к каму – усе ідзіце к этаму столу. Самі ідзіце, малых вядзіце, а хто хадзіць ня ўмее, самі нясіце“ (Dziedeliai-bobutės, eikit pas mus pietauti. Senieji ir mažieji, eikit pas mus pietauti. Kas neturi pas ką eiti, prie ko eiti – visi eikit prie šio stalo. Patys eikit, mažuosius veskitės, o kas eiti negali, patys su savimi neškitės). Užrašyta iš Jevos Antonavos Bajaruose prie Barysavo.

Troboje ir lauke

Minėtame 1723 m. liudijime pateikiama įdomi ir reta aplinkybė:

„Atlikus kvietimą, visi pasitraukia iš puotos vietos, palikę ant stalo tai, kas reikalinga gėrimui ir valgymui, o patys šį laiką tarpą vaikštinėja po kiemą. Prabėgus kelioms valandoms, ir manydami, jog mirę protėviai visai pasisotinę ir net persisotinę, tas ilgaamžis senolis ir tarsi ceremoniją vadovas arba mirusių protėvių kvietėjas pirmas išengia į puotos vietą, įkandin sekant kitiems. Uždegęs dagtį apsmilko visus menės kampus, sakydamas: „Gana esate prisvetinti, grįžkite į savo vietą, iš kur atėjote, nepavirskite vilkais, angimis, lokiais ir panašiais gyvūnais, neigi

kenkite kaimenei ir mano šeimynai, bet verčiau kenkite tiems (čia pamini tuos, kuriems yra priešiškas).“ Išruošę mirusius protėvius, patys puotauja”.

Gudijos vietovėse toks paprotys – išeiti iš trobos, kad dziedai patys pasivaišintų, – jau neužfiksuotas. Tačiau „pereinamąjį“ paprotį, matyt, galima atrasti minėtame Ziankevičiaus paliudijime iš vietovės netoli Pinsko. Ten, sugrižę iš kiemo kvietę dziedus, tylėdami atsisėdavo netoli stalo ir laukdavo, kol vėlelės prisisotins. Kai, šeiminkės nuomone, jos jau prisisotinusias, ji duoda ženklą, šeiminkas atsisėda prie stalo ir pakviečia atsisėsti kitus.

Taip pat užfiksuotas visiškai „bendras“ vaišinimasis prie Dziadų stalo. Prie jo sąmoningai atsisėdama tam tikru atstumu vienas nuo kito – kad galėtų atsisėsti ir vaišintis dziedai.

Prie stalo elgdavosi pagarbiai. Kalbėdavosi apie dziedus, apie jų poelgius. Klausydavosi gamtinių ženklų – vėjo gūsių, medžių triukšmo, vartelių girgždėjimo, langų skambėjimo.

Pavakarieniavus

Dziedus būtinai išlydėdavo lauk. Sakyti galėjo taip:

„Святые деды, зляталіся сюды, есці – пад’елі, ніць – напіліся. Чэсць і слава вам, а цяпер скажыце нам, чаго вам трэба? А лучэйшэй ляціце да неба! А кыш, а кыш, а кыш!“ (Šventieji dziedai, buvote čion suskridę, valgyti – pasivalgėt, gerti – pasigėrėt. Garbė ir šlovė jums, o dabar pasakykit mums, ko jums reikia? O geriau skriskite į dangų! Eikit, eikit, eikit!“;

„Ну уцё, ідзіця ад нас, мы ўжо закрываем стол“ (Na, viskas, eikit nuo mūsų, mes jau nukraustome stalą);

Panaudota literatūra:

Пахаванні, памінкі, галашэнні. БНТ. Мінск, 1986. рэд. А.С. Фядосік.

Земляробчы каляндар. Абрады і звычай. БНТ. Мінск, 1990. Рэд. А.С. Фядосік.

Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 5. Цэнтральная Беларусь. У 2 кн. Кн. 1. / В.І. Басько. – Мінск, 2010.

Т.В. Валодзіна, Т.І. Кухаронак. „Ядранае жыта гаспадара кліча...“: каляндарны год у абрадах і звычаях. Мінск, 2015.

Т.Б. Варфаламеева. Сямейныя абрады і звычай. Мінск, 2017.

Tyszkiewicz J. Opisanie powiatu Borzowskiego. Wilno, 1847.

Zienkiewicz R. O uroczyskach i zwyczajach ludu pinskiego, oraz o charakterze jego piesni. Warszawa, 1853.

Крачковский Ю. Быт западно-русского селянина. Москва, 1874.

Шейн П.В. Материалы для изучения быта и языка русского населения северо-западного края. Т.1, ч.2. 1893.

Пяткевіч Часлаў. Грамадская культура Рэчыцкага Палесся. Мінск, 2015.

Вольга Фадзеева. Беларускі ручнік. Мінск, 1994.

Зімовыя святкі. Расказала Лідзія Янкоўская, 1928 г.н., в. Федаркі Докшыцкага раёна. Асабісты архіў Аляксея Лужынскага.

Экспедыцыя „Маладэчна-2019“ этнаграфічнага клуба „Кола“. Гутарка з Раманам Радзько, 1942 г.н., в. Якавічы Маладэчанскага раёна.

Гутарка з Любоўю Асіповіч, в. Якавічы.

Беларуская міфалогія. Энцыклапедычны слоўнік. С. Санько і інш., склад. І. Клімковіч. Мінск, 2006.

Дзяды. Вячэра. Стравы. Падрыхт. С. Клепікава // Svajksta. № 3. С.28-31.

„Не прымайце за дзіва, а прымайце за ласку, чым мелі – тым угаічалі“ (Nepriimkit kaip stebuklo, o priimkit kaip gerumą, ką turėjom – tuo vaišinom“;

„Ідзіце з богам да наступных Дзядоў!“ (Eikite su dievu iki kitų Dziedų!)

Viarchovičių kaimo Dziedų pabaigoje, anot to paties Krakouskio užrašo, šeiminkas apmojuodavo kambarį šluotele ir sakydavo: „Eikit, eikit, vėlele! Kuri vyresnė ir didesnė, toji pro duris, o kuri mažesnė – pro langus!“ Taip pat, be „akėčių“, Krakouskis pamatė dar vieną retą paprotį:

Per „Dziedus papietavus, šeiminkas nukelia pastatytas akėčias, į dešinę ranką paima rankšluostį ir puodelį alaus, į kairę – lėkštę, kurion vakarieniaujant buvo įpilama po šaukštą kiekvieno patiekalo vėlėms, ir eina į kluoną. Ten ištiesia rankšluostį, iš vienos pusės deda lėkštę, iš kitos – puodelį alaus, viduryje pats atsiklaupia ant kelių, meldžiasi už vėles, pradžioj išpila alų į lėkštę, o paskui ant žemės – vėlelėms“.

Nakčiai stalas, prie kurio vakarieniavo šeima, netvarkomas, o tik iš viršaus uždengiamas staltiese. Iš ryto maistas iš jo būdavo atiduodamas naminiams gyvuliams. Kartais trupiniai būdavo užmetami ant stogo arba išbarstomi švarioje vietoje ar sode – paukščiams, atnešami į upę ar ežerą. Galėjo atiduoti vaikams, ir tai juos apsaugodavo nuo žaibo.

Kartais duonos ir košės likučiai būdavo džiovinami, taip darydavo tokiems atvejams, jeigu po artimojo mirties troboje buvo girdimas bildesys. Tada imdavo tuos likučius, kreipdavosi į mirusiuosius, kad duotų ramybės, ir dėdavo ant medžio.

Iš guduų tautosakos medžiagą atrinko Ala Sidarovič

Senesnes baltiškąs rašytines užuominas pridėjo bei sudėliojo ir išvertė Alėsis Mikus

AUTUMNAL DZIEDAI IN GUDIJA (BELARUS)

The article describes how the Feast of the Dead (Dziedai) was celebrated quite recently in Belarus, with additional context provided by ancient accounts from Latvia. It explains how often the spirits of the dead were honored throughout the calendar year, and how long the period for honoring

the dead lasted in the autumn. The article also details how people prepared for their meeting with the spirits and what items were placed on the ritual table. Furthermore, it describes how the spirits were invited and how they were bid farewell after the „feast of the dead“.

PROTĖVIŲ DŪMOS

Ignas Šatkauskas

2021 baltų krivūlėje, vykusioje virtualioje aplinkoje, daugelis pranešėjų aptarinėjo būdus, kuriais, kaip tikima, protėvių, mirusių artimųjų vėlės pasirodo gyviesiems. Prieita išdvida, kad giminės samprata susideda iš gyvųjų ir mirusiųjų – vėlių.

Vėlės pasirodo per tarpininkus: gyvūnus, lietu, debesų pavidalus ir kitokius reiškinius. Tai numato bendresnę būties sampratą, kuri vadinama animizmu: požiūriu, kad viskas bent jau galimai turi sielą. Ypatingomis aplinkybėmis net iš pažiūros „negyvi“ daiktai, pavyzdžiui akmenys, gali priimti sielą, asmenybę ir perduoti kokią nors žinią. Protėvių vėlės gali trumpam įsikūnyti į skirtingas būtybes, o tai reiškia, kad iš esmės bet kokie kūnai yra tinkami sielai. Iš to seka, kad viskas turi sielą arba bent jau pamanoma, kad ypatingomis aplinkybėmis gali turėti sielą.

Dabartinė filosofinė antropologija nevengia rimtai priimti prigimtinių tikėjimų ir juos permąstyti pritaikant naujausius humanitarinių mokslų pasiekimus. Pastebimas ontologinis posūkis šiuolaikinėje etnologijoje ir antropologijoje. Aprašant, kad ir baltų Vėlinių šventės papročius – elgesį, kuris nurodo į vienokią ar kitokią pasaulėžiūrą, mokslininkai susiduria su reikme rasti geriausias sąvokas, kurios ne tik apibrėžtų kertinius tikėjimo bruožus, jų steigiamą pasaulio sąrangą, bet ir būtų nuosekliais pagrindimo saitais susijusios su konkrečiai pasaulėžiūrai tinkama dabartine filosofine doktrina. Taigi prigimtinių pasaulėžiūrų tyrinėtojai ieško būdų kaip aprašyti pasaulio ir žmogaus santykio sandarą, kad joje išaiškėtų, tarkime, *Dausų* sąvoka. Dausos tai vieta, kur būna protėviai. Su *Dausų* sąvoka susiduriame mitopoetinėje lietuvių mintyje: ji yra ir toli ir čia pat, už jūrų marių, ar ant artimiausio aukštojo kalnelio. Dalis tokios mitinės kūrybos paskirties yra apibūdinti vietą kur vyksta svarbiausių, archetipinių vaizdinių, veikėjų veiksmai, darbai, patyrimai. Mitopoetika kalba apie laiką ir vietą, kur veikia giliausi tautos vaizdiniai, iš kurių susideda mūsų tapatybė. Ar tai Dausos? Protėvių veiksmai mitiniame laike teikia pavyzdį ir steigia papročius. Jų veiksmai buvo tokie svarbūs, kad iki šiol ataidi jų pasekmės. Mus įtakoja šie mitinio laiko įvykiai ir veikėjai. Iš daugelio tyrinėjimų, kurių garsiausi, ko gero, yra Mircae Eliades religijos istorijos studijos, žinome, kad protėvių elgesio atkartojimas ar pamėgdžiojimas yra pavyzdinė apeiginė veikla. Žodyje *apeiga* yra nujaučiamas atkartojimo, ėjimo *dar kartą* ratu prasminis krūvis. Ši atkartojimo veikla teikia ir dorovines gaires bendram elgesiui: tai gali nulemti net ir politines žmogaus pažiūras.

Etnologija ėmė taikyti įdomias šiuolaikinės filosofijos sąvokas tam, kad paaiškintų šiuos reiškinius. Viena svarbiau-

sių laikytina *virtualumo* sąvoka, kurios populiarumą ir įtaką lėmė garsaus prancūzų filosofo Gilles Deleuze'o veikalai. Mitiniai laikai, o taip pat ir Dausos, protėvių namai gali būti apibrėžiami kaip *virtualūs*.

Virtualumo sąvokos kilmė – lotynų kalbos žodis *virtus*, reiškiantis tvirtumą, dorybę. Filosofine prasme tai senovės graikų dorovės ir šaunumo sąvokos ἀρετή atitikmuo. Viduramžiais *virtualumo* sąvokos reikšmė buvo siejama su galimybės, potencialumo reikšminiais laukais ir įsitvirtino kaip priešprieša *aktualumo* sąvokai. Kilo diskusija tarp Martyno Liuterio ir katalikų bažnyčios dėl to ar duoną ir vyną laikyti *virtualiu* ar *aktuali* kūnu ir krauju. Virtualumas ėmė reikšti „*tarsi tai būtų tikra*“, o tam priešinga – aktualumas, tai, kas tiesiog yra tikra. Šios skirties tarp virtualumo ir aktualumo istorija suka pro mums artimą Karaliaučių. Imanuelis Kantas, vienas žymiausių visų laikų mąstytojų, šią skirtį įaugino į savo filosofijos šerdį. Jis tai apmąstė realybės ir aktualybės sąvokomis, virtualumo sąvoka liko nuošalyje, tačiau kalba ėjo apie daugiau mažiau tuos pačius dalykus. Garsiuoju 100 talerių, to meto piniginių vieneto, pavyzdžiu jis vaizduoja tai, ką turi omenyje skirdamas tai, kas yra realiai nuo to, kas yra aktualiai. Jis tvirtina, kad 100 įsivaizduojamų talerių yra tokie pat realūs savo realiu turiniu kaip ir aktualūs 100 talerių tavo kišenėje. Jų realumas pagal apibrėžimą, kad *tai yra 100 talerių*, nepriklauso nuo to ar jie yra tavo kišenėje ar ne. Tačiau skiriasi jų aktuali egzistencija – buvimas tavo kišenėje. Už įsivaizduojamus pinigus negali gauti to, ką galėtum įpirkti už tikrus. Šiandien, kai visi naudojamės virtualiais pinigais banko kortelėse ši skirtis itin paaštrėja: virtualūs pinigai banke, griežtai kalbant, nesutampa su popieriniais pinigais tikrovėje tačiau už juos galima įsigyti tą patį. Įsivaizduojami 100 eurų, pagal apibrėžimą, lieka tiek pat *realūs*, kiek ir skaitmeniniai pinigai banke ar 100 eurų banknotas. Kantas pasitelkė šią skirtį tarp realaus ir aktualaus tam, kad paneigtų scholastinį ontologinį krikščioniško dievo įrodymą, siejamą su Anzelmo Kenterberiečio vardu, pasak kurio, dievas yra tobula būtybė ir iš tobulumo sąvokos išplaukia, kad ji būtina egzistuoja. Kantas atsakė, kad dievo tobulumas yra realaus sąvokos turinio apibrėžimas, tačiau iš to, kad kažkas yra realiai, neseka, kad tai egzistuoja aktualiai. Juk nebūtinai 100 įsivaizduojamų eurų virs pinigais sąskaitoje.

Taigi virtualumo sąvokos taikymas dabartinėje filosofijoje, etnologijoje bei antropologijoje kyla iš šių Kanto skirties šaknų. Tai nurodo, kad tai, kas virtualu yra ne ką mažiau realu nei tai, kas egzistuoja *tikrovėje* – aktualiai. Šiandien Lietuvos filosofijoje įsitvirtina realybės ir tikrovės sąvokų

vertosena atitinkanti šias perskyras. Henri Bergsono ir Gilles Deleuze'o mąstyme virtualumas ėmė reikšti tai, kas aktualiai nepasireiškia, tačiau yra aptinkamas per savo poveikį tikrovei, žmogui, elgesiui ir t.t. Žymus brazilų antropologas, etnologas Eduardo Viveiros de Castro pasitelkia virtualumo sąvoką mitinių protėvių laikų poveikio dabarties žmogui apmąstymui. Mitas žymi slinktį, kurioje dalykai iš virtualybės virsta į aktualybę, tikrovę. Mitiniame laike kūniškumo ir dvasiškumo plotmės viena kitos neslepia, protėviai, kaip buvo minėta krivūlėje, gali įsikūnyti į gyvūnus, perduoti žinią – turėti poveikį tikrovei ir mūsų gyvenimui. Mitinis laikas yra ir gilioje praeityje, ir kartu vyksta čia pat, ypač kai yra atkartojami protėvių darbai, elgesys. Jei ši filosofinė virtualumo samprata tinka Amazonės tautų pasaulėvaizdžiams aprašyti, ji gali pasitarnauti ir tyrinėjant baltų mitopoetinį palikimą, aiškinant vėlių kultą. Galime pagrįstai kalbėti apie vėlių, mitinių veikėjų, dievų, raganų ir laumių, kaukų ir bildukų realumą bei virtualumą.

Mitinio pasakojimo savybė yra tai, kad jis seka virtualybės virsmu į aktualybę, o tai reiškia, kad, bendriau paėmus, seka vyksmą, kaip dalykai iš neapibrėžtumo pereina į apibrėžtumą, iš chaoso į tvarką. Tarkime pasaulio kilmės mitai juda šia kryptimi: pirmiausia buvo pirmykščiai vandenys, reiškiantys chaosą, neapibrėžtumą, o tada radosi kažkas, kažkas apibrėžto – laivelis, kuriame esti dievas ir velnias, sala, grūšėlė, titanė Gaja ir panašiai. Pavyzdžiu galėtu būti ir Kalėdinė lietuvių giesmė *Vidury laukų grūšėlė*. Kuomet nukrinta kibirkštys ir prasideda dideli *dyvai*: devynios marelės – čia pastebime chaoso vandenų dalmenį, – o tose marelėse atsiranda laivelis, turime šį tą apibrėžto. Tai reiškia, kad kažko apibrėžto atsiradimas visą chaotišką pirmykštę būti įkrauna apibrėžtumu, kurį kažkada turi vėl pergalėti chaosas. Dabartinėje filosofijoje ir antropologijoje šis judėjimas nuo chaoso į tvarką ir atvirkščiai yra apmąstomas virtualybės – realybės ir aktualybės – tikrovės sąvokų kontekstuose.

ANCESTRAL BROODS

In the Baltic tradition, ancestors may appear through messengers such as animals, weather anomalies, etc. This supposes a certain notion of animism. The souls of ancestors may embody different entities; all kinds of bodies are fit for holding a soul. Everything, at least potentially, has a soul.

Contemporary anthropological and philosophical thought is searching for concepts to describe the structural components of traditional worldviews such as, in our case – Dausos, – the place where ancestors dwell. This place of dwelling is articulated in mythopoetics and marks the

mythic time when the most venerable ancestors were active. These actions were so important that their effects still ripple through time and influence us today.

The concept of virtuality (from Latin *virtus*) is applied to signify this influence. Dausos, the place of ancestors, could be defined as virtual. This concept defines how the ancestors affect the living. It is applied in studying various traditions around the world and it is likely to be fruitfully implemented in the study of Baltic worldviews particularly the cult of ancestors – Vėlės.

ROMUVOS (NE)PRIPAŽINIMO BYLA

Parengė Jonas Vaiškūnas

2017 m. gegužės 17 d., nuo 1992 m. oficialiai Lietuvoje įregistruota Senovo baltų tikėjimo bendrija Romuva, pagal Religinų bendruomenių ir bendrijų įstatymą (RBB), kreipėsi į Lietuvos Respublikos Seimą dėl valstybės pripažinimo.

2017 m. gruodžio 29 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija pateikė išvadą Lietuvos Respublikos Seimui „Dėl valstybės pripažintos religinės bendrijos statuso suteikimo Senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“, „kad Senovės baltų religinė bendrija „Romuva“ atitinka Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 6 straipsnyje nurodytus reikalavimus valstybės pripažinimo siekiančiai religinei bendrijai“.

2018 m. gegužės 24 d. Seimas po pateikimo pritarė siūlymui suteikti valstybės pripažinimą Senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“. Už seimo nutarimo projektą „Dėl valstybės pripažinimo suteikimo Senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“ (Nr. XIII-2016) balsavo 67 Seimo nariai. Prieš pasisakė 10 Seimo narių, susilaikė – 19. Pritarus projektui po pateikimo, toliau jis bus svarstomas Seimo komitetuose. Seimas taip pat nusprendė dėl šio projekto prašyti Vyriausybės iššados.

2018 m. birželio 27 d. Romuvos pripažinimo klausimą svarstė ir Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetas (NSGK). Nutarta, kad ji nekeltų grėsmės nacionaliniam saugumui... tad pritarė, kad „Romuvai“ turėtų būti suteiktas valstybės pripažinimas. Už tai balsavo septyni NSGK nariai, du nutarimui nepritarė susilaikydami.

2018 m. birželio 28 d. Seimo Žmogaus teisių komitetas (ŽTK) pritarė Seimo nutarimo projektui (Nr. XIII-2016), kuriuo būtų suteiktas valstybės pripažinimas Senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“.

2019 m. birželio 25 d. Seimas po svarstymo pritarė Senovės baltų religinės bendrijos „Romuva“ valstybiniam pripažinimui. Už tai, kad „Romuvai“ būtų suteiktas valstybės pripažinimas balsavo 46 Seimo nariai, prieš buvo 19, susilaikė 18 Seimo narių.

2019 m. birželio 26 d. Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininkas Arkivyskupas Gintaras Grušas Seimo nariams adresuotame laiške išdėstė argumentus, kodėl Seimas neturėtų suteikti valstybinio pripažinimo Senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“. Tą pačią dieną visi vyskupo teiginiai Seimo nariams skirtame laiške buvo paneigti „Romuvos“ Krivės Inijos Trinkūnienės.

2019 m. birželio 27 d. Lietuvos Respublikos Seimas nepritarė, kad Senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“ būtų su-

teiktas valstybės pripažinimas. Už pasisakė 40, prieš – 31, susilaikė – 15 Seimo narių.

2019 m. birželio 30 d. Romuvos vaidilos, susirinkę į neeilinę Krivulę Vilniuje, aptarė susidariusią padėtį po to, kai birželio 27 d. Seimas nutarė Romuvai nesuteikti valstybės pripažinimo. Nutarta dėl šio įvykio kreiptis į Europos žmogaus teisių teismą.

2019 m. liepos 16 d. Romuva, nesutikdama su birželio 27 dieną Seimo priimtu sprendimu nepripažinti šios bendruomenės, pakvietė pasirašyti peticiją, raginančią persvarstyti priimtą sprendimą, ir pažadėjo savo teises ginti Europos Žmogaus teisių teisme.

2019 m. liepos 22 d. Romuva Seimo Etikos ir procedūrų komisijai apskundė Seimo narį Žygimantą Pavilionį dėl viešų pasisakymų įžeidžiančių ir šmeižiančių Romuvos tikinčiuosius. Seimo komisijai įteiktame skunde rašoma, kad Seimo nario Ž. Pavilionio birželio 27 d. tikrovės neatitinkantys vieši pasisakymai Seime ne tik įžeidė ir apšmeižė Senovės baltų religinę bendriją „Romuva“, bet ir galėjo turėti lemiamos įtakos balsavimui dėl valstybės pripažinimo suteikimo šiai bendrijai.

2019 m. rugsėjo 2 d. Romuva kreipėsi į Europos žmogaus teisių teismą (EŽTT), prašydama pripažinti, kad Lietuvos Respublika, birželio 27 d. Seimui atsisakius suteikti šiai bendrijai valstybės pripažintos religinės bendrijos statusą, pažeidė Europos Žmogaus teisių konvencijos 9 straipsnį (Minties, sąžinės ir religijos laisvė), 14 straipsnį (diskriminacijos draudimas) bei 6 ir 13 straipsnius (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą bei teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę).

2019 m. rugsėjo 11 d. Seimo Etikos ir procedūrų komisija nusprendė, kad konservatorius-krikščionis demokratas Žygimantas Pavilionis, iš Seimo tribūnos pasisakydamas prieš Senovės baltų religinės bendrijos Romuva valstybinį pripažinimą, pažeidė Valstybės politikų elgesio kodekse nustatytus pagarbos žmogui ir valstybei, teisingumo, padarumo ir pavyzdingumo principus. Ž. Pavilionis buvo įpareigotas artimiausiame Seimo posėdyje paneigti paskleistus žinomai neteisingus duomenis apie Senovės baltų religinę bendriją Romuva. Už šį sprendimą balsavo 4 komisijos nariai, prieš 2, susilaikė 1 Seimo narys.

2019 rugsėjo 27 d. Lietuvos religijotyryninkų draugija išplatino raštą, skirtą LR Prezidentui Gitanui Nausėdai, LR Seimo pirmininkui, LR Seimo nariams, LR Ministrui pirmininkui, LR Teisingumo ministrui, kuriame išsakė savo poziciją dėl Seimo sprendimo nepripažinti Senovės baltų religinės

bendruomenės „Romuva“. Rašte teigiama, jog Seimo sprendimas nesuteikti „Romuvai“ valstybės pripažinimo statuso yra neobjektyvus ir diskriminacinis.

2019 m. lapkričio 12 d. Ž. Pavilionio atstovaujama Seimo narių grupė, kreipėsi į Konstitucinį Teismą (KT) prašydama iširti, ar Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo (RBBI) nuostata, kad religinės bendrijos gali kreiptis dėl valstybės pripažinimo praėjus ne mažiau kaip 25 metams nuo pirminio jų įregistravimo Lietuvoje, neprieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui.

2020 m. liepos 10 d. Vilniaus apygardos administracinis teismas (VAAT) priėmė sprendimą administracinėje byloje pagal pareiškėjo Seimo nario Ž. Pavilionio skundą prieš Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisiją (EPK) ir Lietuvos Respublikos Seimo kanceliariją. VAAT nusprendė, kad Seimo narys viešai „pateikė tikrovės neatitinkančias žinias, neįvertinęs atsakomybės ir galimų tokios informacijos paskleidimo pasekmių bendrijai „Romuva“.

2021 m. birželio 8 d. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Senovės baltų religinė bendrija „Romuva“ prieš Lietuvą nustatė, jog Lietuvos Respublikos Seimas, nesuteikdamas Romuvai valstybinio pripažinimo statuso, pažeidė Europos Žmogaus teisių konvencijos nuostatas.

2021 m. gruodžio 7 d. Seimas po pateikimo pritarė nutarimo projektui (Nr. XIVP-893), siūlančiam suteikti valstybės pripažinimą Senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“. Už šį siūlymą balsavo 41 Seimo narys, 18 balsavo prieš, 18 – susilaikė. Projektas bus svarstomas Seimo komitetuose. Pagrindiniu komitetu lieka šį projektą pristatęs Seimo žmogaus teisių komitetas. Balsavimas už projekto priėmimą numatytas gruodžio 16 d.

2022 m. rugsėjo 29 d. Seimas nepakluso Strasbūro teismui – ir nutarė nesuteikti Romuvai valstybės pripažinimo. 2021 gruodžio 7 d. pateikimo stadiją praėjusiam Seimo nutarimo projektui „Dėl valstybės pripažinimo suteikimo Senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“ XIVP-893(2) nebuvo pritarė. Iš 72-iejų balsavime dalyvavusių Seimo narių projektui pritarė – 34 Seimo nariai, prieš balsavo – 19, susilaikė – 18, nebalsavo – 1. Po to pagal Seimo statutą buvo balsuojama dėl šio nutarimo projekto tolesnio likimo. Balsų dauguma buvo nutarta gražinti projektą pagrindiniam (Žmogaus teisių) komitetui „tobulinti“.

2022 m. spalio 5 d. Romuva kreipėsi į Europos Tarybos Ministrų Komitetą prašydama pradėti sustiprintą Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) sprendimo bylą „Romuva“ prieš Lietuvą vykdymo priežiūrą.

2023 m. kovo 23 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo pataisas, kuriomis nustatė, kad Seimo nutarime dėl valstybės pripažinimo nesuteikimo religinei bendrijai, turės būti nurodytas pagrindas ir motyvai, kodėl religinė bendrija neturi atramos visuomenėje, jos mokymas ar apeigos prieštarauja įstatymams ar dorai.

2023 m. kovo 24 d. Romuva raštu (Nr. 23/02) kreipėsi į katalikų arkivyskupą metropolitą Gintarą Grušą, primindama 2023 m. rudenį įvyksiančią Vatikano II Susirinkimo dokumen-

to „Nostra Aetate“ priėmimo 58 metų sukaktį ir tai, kad šiuo dokumentu Katalikų Bažnyčia kitas religines bendrijas pakvietė dialogui, paprašė skirti laiko susitikimui ir su Senovės baltų religinės bendrijos „Romuva“ atstovais. Jokio atsakymo nesulaukta.

2023 m. rugsėjo 19 d. Lietuvos Respublikos Seimas dar kartą svarstė nutarimo projektą dėl Romuvos pripažinimo ir vėl be jokių teisinių argumentų, Seimo nariai valstybės pripažinimo Romuvai nesuteikė. Seimo nariai pažeisdami dabar jau po EŽTT sprendimo Seimo pataisytą „Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymą“ ir vėl nenurodė jokių Romuvos nepripažinimo pagrindų ir motyvų, tad Romuva vėl buvo palikta teisinio neapibrėžtumo būsenoje.

2024 m. sausio 15 d. Romuva dar kartą kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą (EŽTT) dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. 1 d. („Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą“), 9 str. („Minties, sąžinės ir religijos laisvė“), 14 str. („Diskriminacijos draudimas“) ir 13 str. („Teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę“) pažeidimų.

2024 m. rugsėjo mėn. EŽTT paprašė Lietuvos Vyriausybės iki 2025 m. sausio 13 d. pateikti paaiškinimus dėl Romuvos pripažinimo, o Romuvos bendrijai nurodė iki 2024 m. gruodžio 2 d. užsitikrinti savo atstovavimą Teisme, kad būtų nutraukta. Romuva šį nurodymą sėkmingai įvykdė.

2024 m. spalio 1 d. Seimas po pateikimo priėmė svarstyti Žmogaus teisių komiteto teikimą Seimo nutarimo projektą XIVP-4086 „Dėl valstybės pripažinimo suteikimo senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“ ir nusprendė, kad šis projektas būtų svarstomas jau naujosios kadencijos Seime – lapkričio pabaigoje. Pagrindiniu svarstyti šį klausimą paskirtas Žmogaus teisių komitetas.

Prieš tai Seimo nariai atmetė Žmogaus teisių komiteto pirmininko Vytauto Raskevičiaus teiktą alternatyvų Seimo nutarimo projektą Nr. XIVP-3071(2) „Dėl atsisakymo suteikti valstybės pripažinimą senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“. Po pateikimo už šį projektą balsavo 30 Seimo narių, prieš balsavo 21, susilaikė 22 Seimo nariai. Už pasiūlymą gražinti šį projektą iniciatoriams tobulinti balsavo 30, už pasiūlymą projektą visai atmesti – 51 Seimo narys.

2024 m. gruodžio 4 d. Naujosios kadencijos Seimo Žmogaus teisių komitetas apsvaustęs Senovės baltų religinės bendrijos Romuva valstybinio pripažinimo klausimą bendru sutarimu pritarė Seimo nutarimo projektui „Dėl valstybės pripažinimo suteikimo senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“ ir nežymiai paredagavę jį (XIVP-4086(2)) nusprendė teikti Seimo svarstymui gruodžio 10 d.

2024 m. gruodžio 10 d. Seimas po svarstymo pritarė nutarimo projektui „Dėl valstybės pripažinimo suteikimo senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“ XIVP-4086(2). Už nutarimą balsavo 71 Seimo narys, prieš – 8, susilaikė – 26 Seimo nariai.

2024 m. gruodžio 12 d. Seimas balsų dauguma priėmė nutarimą „Dėl valstybės pripažinimo suteikimo senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“ XIVP-4086(2) ir juo suteikė „Romuvai“ valstybės pripažinimą. Už balsavo 64 Seimo nariai, prieš – 8, susilaikė – 10.

INIJA TRINKŪNIENĖ. ROMUVOS KELIAS

Senovės baltų religinės bendrijos „Romuva“ Krivės kalba pasakyta 2024 12 17 d. Lietuvos Respublikos Seime, spaudos konferencijoje skirtoje aptarti Romuvos pripažinimą.

Gerbiami Seimo nariai, svečiai ir žiniasklaidos atstovai, Šiandien man tenka didžiulė garbė ir džiaugsmas dalyvauti pažymint šį istorinį įvykį, kuris yra ne tik „Romuvos“ bendrijos laimėjimas, bet ir svarbus žingsnis visai Lietuvai.

Gruodžio 12 dieną Lietuvos Respublikos Seimas pripažino „Romuvą“ valstybei reikšminga religine bendrija. Tai istorinė akimirka, kurios svarba kur kas platesnė nei vienas balsavimas ar vienas sprendimas.

Praėjo 637 metai nuo Lietuvos politinio krikšto, kai mūsų senosios dvasinės tradicijos buvo nutildytos, tačiau niekada neišnyko. Šis Seimo sprendimas – tai simbolinis ir istorinis valstybės atsigręžimas į mūsų senąją, savitą lietuvišką dvasinę tradiciją. Tai pripažinimas, kad baltų kultūros paveldas, mūsų protėvių pasaulėžiūra ir tautinės kultūros vertybės yra neatskiriama tautos istorijos ir tapatybės dalis, verta pagarbos ir oficialaus valstybės palaikymo.

Ši diena – tai tiltas tarp praeities ir ateities. Senoji lietuvių dvasinė tradicija visada buvo mūsų tautos savitumo šaltinis, tačiau ilgus amžius ji buvo kalinama šešėlyje.

Po 34 metų nepriklausomybės pagaliau paskelbta ne tik politinė, bet ir dvasinė Lietuvos laisvė – teisė būti savimi, teisė į lietuvišką tapatybę. Tai anaipol ne vien „Romuvos“ džiaugsmas – tai kiekvienam lietuviui svarbus laimėjimas.

Romuva nuoširdžiai dėkoja kiekvienam Seimo nariui, kuris suprato šio sprendimo svarbą ir balsavo – už. Tai didelė atsakomybė mums visiems: garbingai tęsti senąją mūsų dvasinę tradiciją, kad ji, visuomet palaikanti mus sunkią akimirką, dabar visų mūsų pastangomis pati galėtų atsigausti, augti ir skleistis.

Šia proga prisimename ir atkurtosios Romuvos Krivį Joną Trinkūną, atidavusį jai visą savo gyvenimą ir padėjusį kertinį akmenį Romuvos šventovei.

Jaučiu, kad stovime naujo kelio pradžioje – kelio į naujas dvasinio gyvenimo galimybes Romuvai ir visai mūsų visuomenei.

Tebūnie Darna!

Kūlgrinda

GIESMĖS AUSTĖJAI

Giesmės Austėjai nukelia mus į pasaulį, kur prieš mūsų akis skleidžiasi Deivės Austėjos valdos – dūzgia darbščiosios bitės, neša medų, siuva korelius. Tobula Deivės Austėjos bičių bendruomenės tvarka skatina imti pavyzdį ir sekti tomis pačiomis taisyklėmis – mus žavi, mums kelia pagarbą jų santarvė, savo šeimos narių globa, jų nenuilstamas darbas ir tų darbo vaisių vertė. Mūsų giesmėse, gražiausiose lietuviškose sutartinėse pinasi ir vejasi melodijų gijos, lygia greta apdainuodamos ir bičių, ir žmonių gyvenimą. Bičių pasaulis mus įkvepia bičiulystei – gebėjimui kartu kopinėti medų ir gyvenimą.

Išleista 2018 m.

Kūlgrinda

GIESMĖS DIDŽIAJAI DEIVEI

Didžioji deivė, Marijos Gimbutienės tyrinėta ir aprašyta, išliko tūkstantmečius ir pasiekia mus ne tik per Viduržemio jūros baseino archeologinius radinius, bet ir per lietuviškas dainas bei sutartines. Kas ji – toji Deivė? Kaip mes ją vadiname? Žemyna, Laumė, Laima, Gabija, Austėja ir Ragana. Ji daugiaveidė, turinti daug pavidalų. Šioje kompaktinėje plokštelėje įrašytose dainose iškyla dar kitoks Deivės vaizdinys: ji mergelė, sėdinti aukso krėslė, šukuojanti plaukus ir laiduojanti juos dunojėliuose – vandenyse. Šis paveikslas išryškėja mergvakario dainose, jis atrandamas ir kalendorinių (Kalėdų, Užgavėnių, pavasario ir kt.) švenčių folklore. Sykiu mums atsiveria bent dalelė senosios Europos, protėvių puoselėto andainykščio Aukso amžiaus pasaulėvaizdžio.

Išleista 2022 m.

